

શ્રીમઃ પૂજ્યશ્રી ગોપાળજીસ્વામી અથમાળા-મણિકા ૧ લેા.

III
7/5/11

શ્રીવીરેશ્વરપોત્તમઃ

આત્માનુભવ પ્રવેશિકા.

પ્રેસ;

પૂજ્યશ્રી મોહનલાલજી સ્વામીના શિષ્ય,
મુનિ આનંદધનજી ઉર્ફે મુનિ મણીલાલજી.

રૂપચીકરણ કરી પ્રગટકર્તા,
ગોર્ટર મણીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

મુ. વલ્લભજી કેશ.

વીર સંવત ૨૪૪૭.

આશ્વિન ૧ લી.

સંવત ૧૯૧૭.

પ્રત ૫૦૮

મુદ્રિત મુદ્રિતપત્ર

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ ૧ હું. સામાજિક સ્થિતીનું રક્ષણ	૯
,, ૨ જી. આત્મિક સ્વરૂપ...	...	૧૬
,, ૩ જી. ધર્મના પ્રકાર...	...	૩૦
,, ૪ થી. તપ...	...	૩૭
,, ૫ મું. સંયમ...	...	૫૨
,, ૬ હું. અવનતિ સ્વરૂપ દર્શન...	...	૬૮
,, ૭ મું. ઉન્નતિ માર્ગ નિરીક્ષણ...	...	૭૮
... આત્માનુભવ છત્રીસી...	...	૯૪

મુદ્ર જૈન બંધુઓને સૂચના.

આપને કોઈ પુસ્તક છપાવવું હોય અને તેના મુદ્ર સુધરાવવાનું સાદું અને મનપસંદ કામ કરાવવું હોયતો લખો:—

વાડીલાલ કાકુભાઈ સંઘવી

સારંગપુર-તળીયાની પોળ-અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૭૯ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧.૮.૧૩૮૫ પ્રવેશિકા

વિષય ૫૨૩:૪૨

શ્રીમદ્ પૂજ્યશ્રી ગોપાળજીસ્વામી ત્રયમાળા-મણિકે. ૧ લો.

શ્રીચીરેશ્વોત્તમઃ

આત્માનુભવ પ્રવેશિકા.

ચોજક;

પૂજ્યશ્રી મોહનલાલજી સ્વામીના શિષ્ય,
મુનિ આનંદધનજી ઉર્ફે મુનિ મણીલાલજી.

સ્પષ્ટીકરણ કરી પ્રગટકર્તા,
શૌર્ય મણીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

મુ. વઢવાણ કેમ્પ.

વીર સંવત ૨૪૪૭.

આદિતિ ૧ લી.

સંવત ૧૯૭૭.

પ્રત ૫૦૦.

મૂલ્ય સદ્ઉપયોગ.

૫૩૪૪૪

૮૩૧

સુચના

વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
સાચી કોપી

આ આત્માનુભવ પ્રવેશીકાનું મુલ્ય અમૂલ્ય છે,
પણ જે ભાવીક સફળહસ્થાને આ પુસ્તકની ખાસ જરૂર
હોય તો તેમણે એક આનાની ટીકીટ ખીડી નીચેનાં શિર-
નામેથી મંગાવી લેવું:—

શાંટર મણીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

કે. લખતરના કિતારા સામે.

સુ. વડવાણુ કેરપ.

શ્રી બાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં, જેઠાલાલ દેવશંકર
દ્વેએ છાપ્યું. ખાડીઆ—અમદાવાદ.

અર્પણ પત્રીકા.

પૂજ્યશ્રી મોહનલાલજી મહારાજ !

મારા પરમવંદનીય પૂજ્ય સાહેબ ! હું અનુભવથી જાણી શક્યો છું કે, આપનો આત્મા અતિ સંસ્કારી છે, આપની ધર્મ વિભુત્તિયો અતી ચમત્કારીક છે, આપનું હૃદય અતી હયાદ્ર છે, અને આપે મને ધર્મના ગુપ્તરસ્તાનું સરળ દૃષ્ય તાદૃશ્ય મારી દ્રષ્ટિ સમીપ ખડું કરી આત્મિક આનંદનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે.

હું જંગલમાં ભુલા પડેલા પંથીકને સફરસ્તો બતાવી આપે મારી મનુષ્ય જીવંતગીની સાદૃશ્યતાની પ્રાપ્તિ કરાવી છે. એટલા એટલા મહદ્ ઉપકારોના બદલામાં હું પામર જીવ આપને શું આપી શકું ? કારણ કે તે મારી શક્તિ બહારની વાત છે. એક રંક બીખારી પૃથ્વીપત્તિ મહારાજને ઉપકારના બદલામાં શું ભેટ આપી શકે ? છતાં તેના ચત્કિંચિત્ બદલામાં આ નાનકડું “આત્માનુભવ પ્રવેશિકા” નામનું પુસ્તક આપ સાહેબનાં ચરણકમળમાં “શ્રીમદ્ પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળાનાં પહેલા મણકા તરીકે આપને સમર્પણ કરું છું; તે આપ સ્વીકારી આભારી બનાવશે, તો હું મારી જાતને થોડે અંશે કૃતાર્થ થયેલ માનીશ, અસ્તુ:

લી૦ આપનો ભવદીય,

મુનિ મણીલાલજીની વંદના.

ઉપકાર પત્ર.

નીચે જણાવેલા ભાવીક સદ્ગૃહસ્થોએ સાથે જણાવ્યા મુજબ દ્રવ્યની ભેટ આ પુસ્તકના પ્રકાશાર્થે આપી હોવાથી તેઓની ઉપકાર સાથે તેમણે લેવી ઉચિત ધારી છે.

સ્વક્રમાપનો ઉપયોગ હરેક રીતે થઈ શકે છે, તેમાં તેનાં જે જે સાધનો હોય તેને સહાય આપવી એજ સર્વોત્તમ હોવાથી તેઓ વિશેષ ધન્યવાદને પાત્ર છે. સર્વ જ્ઞાનમાં જ્ઞાનદાન એજ સર્વોત્તમ છે.

આ આત્માનુભવ પ્રવેશિકા નામના પુસ્તક પ્રકાશાર્થે જે જે સદ્ગૃહસ્થોએ દ્રવ્યની સહાયતા કરી છે તે તે સદ્ગૃહસ્થોનાં મુખ્ય-રક નામો નીચે જણાવ્યા છે અને આ પ્રકારની તેમની સહાય માટે તેઓને ધન્યવાદ બટે છે, અને દિનપ્રતિદિન વિશેષ સહાય કરવા પ્રભુ તેમનામાં શક્તિ પ્રેરે ! અસ્તુ !

૩૧. ૨૫) વઢવાણ શેહેર શાહ નાગરભાઈ જેઠાભાઈ હા. ચમનલાલ વેલશીભાઈ તરફથી.

૨૫) ઘોઘેરાવાળા (હાલ મુંબઈ) શાહ રતીલાલ પુરષોત્તમભાઈ તરફથી.

૩૦) સિદ્ધપુરવાળા સંઘવી ચુનીલાલ મુગટરામભાઈ તથા ભાઈ નાચાલાલ જીવણરામભાઈ તરફથી.

૩૦) સિદ્ધપુરવાળા સંઘવી રણછોડભાઈ સવચંદભાઈ તથા સંઘવી ચમનલાલભાઈ મગનલાલભાઈ તરફથી.

૩૧) એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી—ગુપ્ત ભેટ;

૨૫) પાલણપુરવાળા મેહેતા ધુડાભાઈ લવજીભાઈ તરફથી.

૧૦) ધ્રાગધ્રાવાળા (હાલ મુંબઈ) શાહ જગજીવનદાસ દેવશીભાઈ તરફથી.

શ્રીમદ્ પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામી,

અંધમાળાનાં કાર્યવાહક.

વિવેચન.

પૂજ્યસાહેબ શ્રી હીમચંદ્રજી સ્વામીનાં વચનામૃતથી હૃદય આચ્છાદિત થતા શ્રીમદ્ પૂજ્યસાહેબ શ્રી ગોપાળજી સ્વામીને વૈરાગ્ય-વૃત્તિ પ્રદિત થઈ. જેમ સુર્ક્ષિત આત્માઓ ગતભવના સંસ્કારોને આભારી થઈ ક્ષીણ થયેલ દીપક પ્રદિપ્ત થાય તેમ પ્રથમનું વલણ અંગીકાર કરે છે; તેજ પ્રમાણે પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામીનું સંસ્કારી હૃદય બોધીત થતા, માત્ર નવ વર્ષની ઉંમરે દિશા ગ્રહણ કરી લીધી. કારણ કે ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ન ચ લીંગં ન ચ વય, એ સૂત્ર લોકમાન્યતામાં પ્રચલિત છે.

દિક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી ટૂંક સમયમાં શાસ્ત્રાધ્યયન કરી, નાની ઉંમરે સિદ્ધાંતોનાં રહસ્યમાં રમણ કરતા પૂજ્યસાહેબે ચારિત્ર એટલી હદે પાલન કર્યું કે, ચારિત્રની અખંડ જ્યોત તેમના સુસંસ્કારી હૃદયમાં જનમત રહી, અને તેનો રમ્ય પ્રકાશ અન્ય પ્રાણીઓનાં હૃદયમાં જાપ પાડતો હતો, અને તેમનાં હૃદય પણ પવિત્ર બનાવતો હતો.

આહાહા ! ધન્ય છે તે મહાત્માનાં સરિતાસમ આત્માને કે તેમનાં અમૃતવારીચક્રી અન્ય આત્માઓને પોતે અંતરિક્ષ પોષણ આપી કૃતાર્થ બનાવતા હતા.

તદ્ગુણપરાત વ્યાકરણ, તર્ક, ન્યાય, કાવ્ય, કોષાદિ, અનેક શાસ્ત્રોમાં નિપૂણતા મેળવી તેઓશ્રીએ ચારે દિશાઓમાં વિજય બાવટો ફરકાવ્યો હતો.

આ સર્વ બાબતોમાં મન પ્રવર્તીવતાથકા અજ્ઞાન વાત તો એ હતી કે, તેઓશ્રીએ અનુભવીક આત્મિક જ્ઞાન એટલી હદે પ્રાપ્ત કર્યું

હતું કે, સુખદુઃખાદિ મનવિકારોને ઠોકર મારી નિરંતર ધ્યાનમુદ્રામાં તક્ષીન બની જતા હતા. જો કે પોતે સરાગસંયમી હોવા છતાં, વીતરાગ સંયમ તેમનામાં તરી આવતો હતો, અને ખરો સંયમ પણ તે જ કહેવાય.

સ્વ તથા અન્ય મતની શાસ્ત્રનિપુણતામાંટે તેઓએ મારવાડ, મેવાડ, કચ્છ, ગુજરાત, ઝાલાવાડ, કાડીયાવાડ આદિ દૂર દેશાવરોમાં ખ્યાતી મેળવી હતી, અને તે પ્રસંશા દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામી હતી. અને એટલા માટેજ ધણાં જૈન તથા અન્ય બાવિક ગૃહસ્થો પોતાના મનની સમાધાની માટે પૂજ્યસાહેબ પાસે આવતા, અને જેમ તૃષાતુર જનને સરોતા પાસેથી પાણીની બિજા નિઃસંદેહ મળે; તેવીજ રીતે પૂજ્યસાહેબ પાસેથી પોતાના મનની સમાધાની દરેકને મળતી અને સંતોષ ધારણ કરી પાછા જતા હતા, અને તેથી પૂજ્ય સાહેબની શાસ્ત્રનિપુણતા માટેની તેમના હૃદયમાં અવિચ્છિન્ન ઊપ જડાઈ જતી હતી.

આ મહાપુરૂષ નિરંતર ગુપ્ત મન-સંયમ ધારણ કરી રાખતા હતા, અને પોતાની સમદ્રષ્ટિથી દરેક પ્રાણી ઉપર દયાદ્રષ્ટિ દર્શાવી અન્યના આત્માઓને બોધીત કરી પોતાની મનુષ્ય જીવંતીની સાદૃશ્યતા કરતા હતા.

તે પવિત્ર આત્માએ પોતાના શીષ્ય, પોતાના ધર્મનાં સર્વ આગારોને તો શું પણ અન્યધર્મિ બાવિક ગૃહસ્થોને પણ પવિત્ર કરી શુદ્ધ માર્ગે પ્રવર્તાવ્યા છે. ધન્ય છે તેમની લાગણી અને મહાવૃત્તિઓને.

પોતે પોતાનાં કર્મોને પાતળા પાડી દીધા હતા અને પોતાનું જીવન પૂર્ણ અંશે સાદૃશ્ય કર્યું હતું. તે પ્રાપ્ત કરવા પોતાના પુણ્ય

રેલ્વે લક્ષ્મી ઉદારતાથી હુંટાવી દીધી હતી, અને જ્યારે સર્વ ખપી રહ્યું ત્યારે આવન વર્ષ સુધી શુદ્ધ ત્રીરત્ન આરાધી સમાધી પરિણામે સંવત ૧૯૪૭ ના વૈશાક માસની શુકલપક્ષની એકાદશીને શુભદિને તે પવિત્ર આત્મા, આ ક્ષાની સૃષ્ટીનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગ સંચરી ગયો.

તેમણે આ દુનિયા ઉપર કરેલ ઉપકારના બદલામાં પોતાનાં શીષ્યો અથવા અન્ય શું આપી કૃતાર્થ થઇ શકે ? છતાં અન્ય ભાવીક ગૃહસ્થો તરફથી પૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી સ્વામીને તે મહાત્માનું નામ લાઘવેરી, બંડાર, આદિ કાષ્ઠ પશુ રીતિથી કાયમ રાખવા અવારનવાર આજીજી ચતી હતી, પણ શ્રી મોહનલાલજી સ્વામીને આવી બાબતો ટૂંક સમય આલે અને પછી બંધ થાય, તે અવ્યાજની લેખાય એ આશ્ચર્યથી તે રૂચતી નહતી.

પૂજ્ય સાહેબની વૃત્તિ એવી જગત થઇ કે પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તરફથી મળેલ ગુરૂમય જ્ઞાન અને તેનાં રહસ્યો આદિ બધાજીવોનાં હિતાર્થે છપાવી બહાર પડે તો અનેક પ્રાણીયોને લાભ થાય અને તેમનાં શીષ્યો મહારાજ નથુજીસ્વામી તથા આનંદધનજીસ્વામી તથા મેઘરાજજીસ્વામી તથા ત્રીભોવનજીસ્વામી તથા વાલજીસ્વામી તથા ધરમસિંહજીસ્વામીના વિચારોએ તે બાબતની પુજ્ય શ્રી મોહનલાલજીસ્વામીની વૃત્તિને પુષ્ટિ આપી તે આશ્ચર્યથી પુજ્ય શ્રી મોહનલાલજીસ્વામીએ અને તેમનાં શીષ્યો નથુજી સ્વામી તથા આનંદધનજી ઉર્ફે મણીલાલજીસ્વામી વિગેરે મુનીરાજેએ રચેલ ગ્રંથો, રાસો અને કાવ્યો જેમાં આજસુધીમાં સુધોપવાસ વ્યુત્પત્તિ, પ્રશ્નોત્તર મણિરત્ન-માળા ભાગ ૧ લો, પ્રશ્નોત્તરમાળા, મધુકાવ્ય, મણિકાવ્ય સંગ્રહ,

ધર્મનો દરવાજો, હિતશિક્ષા, જ્ઞાનપ્રાણશિક્ષણ, જ્ઞાનકન્યાશિક્ષણ અને અનુયોગદ્વાર સૂત્રનો કદપદ્મ એટલા પ્રગટ થયાં અને તેનો લાભ જનસમુદાય લઈ કૃતાર્થ થયાં, અને હજી પંચર વીસ ગ્રંથો અને રાસો તૈયાર કરેલ છે.

પણ હવે પૂજ્ય આત્માએ કરેલ મહદ્ ઉપકારનાં ચતુર્કિંચિદ્ બદલામાં સારપછી લખાયેલા ગ્રંથો તૈયાર હોવાથી તે ગ્રંથો તેમનાં નામની સાથે જોડી મળુકા તરીકે બહાર પાડવા બાવીસ ગૃહસ્થોની પ્રબળ ઇચ્છા થઈ, અને તે માન્ય થવાથી તે પ્રમાણે કરવા ચોક્કસ વિચાર થયો. તે પેટે આ “આત્માનુભવ પ્રવેશીકા” પ્રથમ મળુકા તરીકે બહાર પાડવામાં આવ્યું છે, અને હવે પછી સર્વ પુસ્તકો તેજ પ્રમાણે અનુક્રમે મળુકા તરીકે બહાર પડશે.

મહાત્માશ્રીની એજ ઇચ્છા નિરંતર રહેતી કે, પોતાને લાભ મળે તે હીકે પરંતુ તે લાભ અન્યને મળે અને ભવદારિદ્ર દૂર થાય તો તે લાભ આગળ અન્ય લાભ તુચ્છ છે, એ હેતુથી આ ગ્રંથો બહાર પાડવામાં આવે છે. આ લાભ સર્વને મળે અને ભવસાગર તરી આર્તમક અનુભવ પામી સુક્તિપૂરીનાં ગામી બને એજ મારી અંતિમ ઇચ્છા પાર પાડવા શ્રી સમર્થ વીર પરમાત્મા સદાય બક્ષે. અરતુ:

આ પુસ્તક છપાવવામાં તેમજ તેનાં પ્રુદ્ધ સુધારવામાં મારા પરમરત્નેહી મી. વાડીલાલ કાકુભાઈ સંઘવીએ મને કીંમતી સહાય કરેલ છે.

હી. શ્રી સંઘ ચર્ચરજ,
શેર્ટર મળીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી મંથમાળા-મણિકો ૧ લો.

॥ ૐ શ્રી વીરેશ્વર્યોનમઃ ॥

આત્માનુભવ પ્રવેશિકા.

પ્રકરણ ૧. બું.

સામાજિક સ્થિતીનું રક્ષણ.

મારા બહાલા બંધુઓ ! આધુનિક સમયમાં-આ જગતનાં પૂર્વ ભાગમાં સ્થિત થયેલ હિંદુ ભૂમિમાં-જમાનો પોતાની અર્વાચિન સ્થિતિને ઘસડી લાવવા પોતાની સામાજિક, માનસિક સ્થિતિ સુધારવા અને આ અસાર સંસારમાં અસત્યને સત્ય મનાતા દેહીક સુખને પ્રાપ્ત કરવા ત્વરીત ગતિથી વહન કરે છે; માતૃ ભૂમિનાં સમર્થ નેતાઓ કેવળ સ્વાર્થ ત્યાગ બુદ્ધિથી પોતાના ભાઈઓનાં કટ્યાણુઅર્થે સ્વ-તાંત્રતાનો વિજય વાવટો ફરકાવવા મથન કર્યો કરે છે, તે વાસ્તવિક છે.

પરંતુ આ જીવે ચોરાશી લક્ષ યોનીમાં સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન-વિના અનન્તિ અનન્તિવાર પરિબ્રમણ કર્યું છે.

શ્રી વૈશંપય શતક્રમાં કહ્યું છે કે,—
 ગાથા-ન સા જાહ ન સા જાણા,
 ન તં ઘણં ન તં કુલં;
 ન જાયા ન મુઆ જથ્થ,
 સવ્વે જીવા અણંતસો ॥ ૧ ॥

અર્થ—(જત્થ કે૦) જ્યાં, (સવ્વે કે૦) સર્વ,
 (જાવા કે૦) જાવ જે તે, (અણંત સો કે૦) અનંતીવાર,
 (ન જાયા કે૦) નથી ઉત્પન્ન થયા તથા (ન મુઆ કે૦)
 નથી મરણ પામ્યા એવી (સા કે૦) તે અર્થાત્ તેવી કોઈ
 (જાઈ કે૦) જાતિ જે તે (ન કે૦) નથી. અને, (સા
 કે૦) તે અર્થાત્ તેવી કોઈ (જેણી કે૦) યોગી જે તે
 (ન કે૦) નથી. અને (તં કે૦) તે અર્થાત્ તેવું કોઈ
 (કાણું કે૦) સ્થાન જે તે (ન કે૦) નથી અને (તં
 કે૦) તે અર્થાત્ તેવું કોઈ (કુલં કે૦) કુલ જે તે (ન કે૦)
 નથી. એટલે સર્વે જીવોને પૂર્વે કહેલાં સર્વે સ્થાનકો અ-
 નન્તિવાર થયા છે.

શ્રી ભગવતી સૂત્ર, સતક ૧૨, ઉદેસે ૭ મેં—કહેલ છે કે,

“અસતિ અદુવા અણંત ચુત્તો,”

અર્થ—અનેકવાર અથવા અનંતિવાર ઉત્પન્ન થયો,
 એટલે પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં કેવપણે અને તીર્થંકર,

ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, અને બળદેવ, એટલા સ્થળો વરણને બાકીનાં સર્વ સ્થળે આ જીવ, માતા-પિતાપણે, ભાઈ-ભગિનીપણે, દાસ-દાસીપણે, શય-રંક, શત્રુ-મિત્ર, સ્ત્રી-પુત્રપણે, દેવ-દેવી, નર્ક-નિગોહપણે, જોમ આદિ સર્વ સ્થળે, એકવાર નહિં પણ અનેકવાર, અથવા અનન્ત અનન્તવાર, ત્યાં ત્યાં તે તે સ્થળે, જન્મી અને મરણ પામી, અનન્ત પુદ્ગલ પરાવર્તન ક્રીડાં, પણ સમ્યક્ત્વવિનાં આત્માનું કાંઈ પણ સાર્થક થયું નહિ; તેનું મૂળ કારણ શોધતા એટલો જ અનુભવ થાય છે કે, આ જીવે ખરું સુખ શોધ્યું નથી, અને શોધવાનો પ્રયત્ન પણ ક્રીડો નથી, પરંતુ, જે ખરું સુખ શોધે તો તે સુખ તારા આત્મા વિષે જ છે. જેમકે, કસ્તુરીયો મૃગ પોતાની નાભીમાં કસ્તુરી હોવા છતાં, અન્ય સ્થળે, બાળા ગાંધરામાં, કસ્તુરીની બ્રમણ્ય સુખ ઘાલી મૃત્યુનાં સુખમાં પડે છે, તેમ હે આત્મનૃ! અન્ય જે પુદ્ગલીક સુખ તે તારું સુખ નથી પણ આત્માનુભવ થવાથીજ અલૌકીક આત્મસુખ આપે આપજ પ્રગટ થશે.

આત્માનુભવ નહિં થવાથી નાના મોટા સુખ દુઃખની ઘટમાળમાં આ જીવ અટવાયો છે-પડ્યો છે, સડ્યો છે, સખડ્યો છે, તેમજ અસાર સંસારમાં અનેકવાર પરિબ્રમણ કરાવનાર પડરીપુનો પરાજય કરી આ જીવે પોતાનું નાવ (વહાણ) બવોદધિમાં હંકારી આત્મિક જ્ઞાન, દર્શન અને

આશિરૂપી સુકાનવિના, અનન્ત કાળથી મધ્ય સાગરે બૂડયું છે અને તે પાર પહોંચી શક્યું નથી. પ્રાણી માત્રનાં હૃદય-મંદિરમાં, દેહિયમાન તેજોમય, અનન્ત શક્તિવાળો આત્મા વિરાજીત થયેલ છે તે નિર્લેપ, નિરવિકલ્પ છે.

સમ્યક્ત્વનાં શસ્ત્રવડે ષડ્રીપુને સંહારી, જ્ઞાન દશાથી તેનાં તેજોમય સ્વરૂપમાં સ્નાન કરવું, એ જ આ અમૂલ્ય મનુષ્યભવની સાથેકતા છે. અંતર આત્માની દશાતું જ્ઞાન થવું, એ નિર્લેપ અવસ્થાનુંજ સ્વરૂપ છે. તે સ્વરૂપનું નિદાન પુદ્ગલીક વસ્તુઓનું મોહ નિવારણ છે. બીજા સ્વરૂપે સમજવાનું કે, રંગમાં રમણ કરતાં થકાં રંગનો પાસ બેસે નહિ, મિદાન વસ્તુઓ પ્રાસન કરતા થકા સ્વાદમાં પ્રીકાશ જણાય. આ ઘણાજ ગમિત પ્રશ્ન છે; સમજ અને વિચાર શક્તિ અતુલ હોય તો જ સહેલાઈથી સમજી શકાય અને તે સમજવાને સદ્ગુરુ જ્ઞાનની જરૂર છે, આધ્યાત્મિક પુસ્તકો વાંચવા-વિચારવાની જરૂર છે, પણ એ તો નિશ્ચય છે કે, તે સદ્ગુરુ અથવા તો તે પુસ્તકો આત્મિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવા અસમર્થ છે. ફક્ત તમારો તે તરફનો નિરંતર પ્રયાસ, અને મનની દ્રઢતાનીજ ખાસ આવશ્યકતા છે. ગુરુ અને પુસ્તકો એ રથનાં બે પેઢડા સમાન છે, પણ નિરંતર પ્રયાસ અને મનની દ્રઢતા રૂપી બે બળદ વિનાં રથ અને ચક્ર, પેઢડા છતાં હાલન-ચાલન સ્થિતિમાં કેમ આવી શકે? આત્મિક જ્ઞાનવાળાજ પ્રાણીયો મોક્ષનાં અધિકારી હોઈ શકે છે;

અને બાહ્યાંતર સંયમ કરતા અભ્યંતર સંયમ આચરનાર જ તે જ્ઞાન સમ્યક્ત્વથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પણ આજકાલ કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ્, મત્સર, મોહ અને મમત્વ, આદિનું મન બૂમિકામાં વાવેત્તર, તેને ધર્માનું મલીન પાણી પાયાથી થાય છે, અને તે જ્યારે ઊગી નીકળે ત્યારે તેનાં ફળ કડવા ઉત્પન્ન થાય છે. આવા કડવા ફળમાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી હોય ? અને આ કટુ ફળને ચેપ ચોમેર ફેલાઈ બીજાઓને પણ બગાડે છે. તે ચેપ, તથા તે બીગાડ મટાડવા ક્ષેત્ર બૂમિકામાં ચીરંકાળથી મજબૂત જડાઈ ગયેલ ધર્મીનાં મેલનો કચરો, તથા સ્વાર્થ વૃત્તિનાં ચોટેલા જાળા રૂપી લોથાને કાઢી નાખી, બૂમી શુદ્ધ કરવાની પ્રથમ જરૂરીયાત છે, નહિંતર મમે તેટલું સાડું બીજ હોય છતાં વાવેલું ઊગી નીકળતું નથી, અને બીજ પણ વૃથા જાય છે. કારણ કે, અનાદિકાળનો જ આ પ્રભાવ છે. શુદ્ધ જ્ઞાન અને વાંચન વિચારણા ઉપયોગવિના દિપકવિનાનાં અધારા સમાન છે. અલખત તે માર્ગમાંથી બૂલા પડેલા પંથીકને રસ્તે ચડાવનાર છે, પણ પણું અંશે ફળદાયીકા નથી. દરેક વ્યક્તિનાં હેતુ, દરેક પ્રાણીયોનું સાર્થક તેા શુદ્ધજ્ઞાન અને વાંચન વિચારણા રૂપી શસ્ત્ર વડે, કામ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, આદિ શત્રુઓને છતી આત્મદશા રૂપી અશ્ત્ર, અભેદ, કિલ્લાનો કબજો લેવાનાં આશયમાંજ સમા-

ચેલું છે, અને તે દશા પ્રાપ્ત કરવા માનસિક, વીતસંગ-
વૃત્તિ ધારણ કરવાની જરૂર છે. તેને માટે પ્રણય અભ્યાસ
અને બાહ્યાંતર તપ સમાધીની પ્રથમ જરૂર છે. તેમાં અ-
ભ્યાસ તપ સમાધીની અલૌકિકતા ઓરજ છે. તેથી
પોતાના અંતર ઘટ્ટ તાળા ખુલી જાય છે, અને આત્મા
ઈશ્વરી તેજોમય આનંદ ઉદ્ધીમાં સ્થાન કરે છે, તેની
આથે બાહ્યાંતર તપ સમાધીની એક સામાન્ય અંગ તરીકે
જરૂર છે.

સાધુ, સાધવી, શ્રાવક, અને શ્રાવીકા, પોતાનો ધર્મ
યથાસ્થિત સ્વરૂપે શ્રી મહાવીર પરમાત્માએ પડપેલી રીતીયે
પ્રતિપાલન ન કરે, પોતાની પવિત્ર દરજ્જાને અઢા ન કરે
તો અભ્યુદયની આશા રાખવી તે આકાશ કુસુમવત્ છે.

શ્રાવક, શ્રાવીકાઓના, અધર્મને માર્ગ અનુસરી કેવળ
સ્વાર્થ, માન, માયા, વિગેરેનાથી રંગીત હૃદયમાં અનેક
પ્રકારની ઉપાધીયો, દુઃખોની જ્વાળાનાં ભજુકા સળગતા
ઊછાળા મારી રહ્યાં છે, તો પણ હોટ ખાવો અને ભસવું
એ વિરોધાભાસના દ્રવ્ય થતા છતાં સુખની આશાને માટે
વલખાં મારવાં તે મૂખંતા નહિ તો બીજું શું ?

વર્ષોનાં વર્ષો સુધી ગુરૂ પાસેથી જ્ઞાન સાંભળ્યું, અને
પ્રાપ્ત પણ કર્યું, પુસ્તકોનું નિરીક્ષણ કર્યું, સતસંગતી રાખી,
સરાગી સંયમ પાળી, બાહ્યભાવે તપ આદર્યો; તો પણ

મનની જડતા નાશ ન પામી તે ન જ પામી. માત્ર ક્ષીરનાં ઉખરડાનો સ્વાદ રહ્યો, તે ન્યાયે ફક્ત દેવાદિની ગતી મળે, પણ મુક્તિ તો નથી જ મળવાની !

હે પામર પ્રાણી જીવ ! કાળ અચાનક ટોટો દબાવશે તે વખતે કીશોર વય, સુખત, કુલીનતા, મોટાઇ કાંઈ પણ તે ભેશે નહિ. તારી દ્રષ્ટી સમીપ, એવા અસંખ્ય દાખલાઓ ભેયા, અનુભવ્યા, છતાં જડવત્ મનની કુણ્ણાશ તને પ્રાપ્ત ન થઈ. કેટલી મૂર્ખતા, કેટલી ફરતા, અરે ! કેટલી નિર્હયતા ! સમજ ! સમજ ! ! હજી વખત છે. હજી બાજી પણ હાથમાં છે. પરીડ થવાને એક કલાક બાકી છે, કામ વિશેષ કરવાનું છે, માટે ચેત ! અને તારા હૃદયમાં ખીરાજેલા પવિત્ર હૃદય આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, તે તેભેમય સ્વરૂપમાં બળી જ, અને તારા પૂર્વે કરેલા અને આ જીવમાં અઘાપી પર્યંત લાગેલા પાપ કર્મોને ક્ષય કરી મોક્ષનો માર્ગ ગ્રહી લે. અમૂલ્ય હીરો હાથમાંથી ચાલ્યો જાય છે. કુકડા સમ તું તેને નિર્માલ્ય જાણી ફેંકી ના દે. મૃત્યુના ઘંટ નાદમાં, રૌદ્રધ્યાન, વિમાસણ, પશ્ચાતાપ, આકંઠ કરતા નજીવી દશા અનુભવી લે, અને કપટતાળાને આત્મજ્ઞાનરૂપી કુંચી લાશ પાડી, મોક્ષ મહેલમાં પ્રવેશ કરી આનંદ પ્રાપ્ત કર.

પ્રકરણ ૨ જી.

આત્મિક સ્વરૂપ.

આત્મા એ ચૈતન્ય સ્વરૂપે એકરૂપ છે, અને અન્ય સ્વરૂપે એ ભિન્ન ભિન્ન ભાસે છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે કહેવામાં આવે છે.

શુદ્ધ સ્વરૂપે બિરાજેલો ચૈતન્ય આત્મા જેને રૂપી, અરૂપી એકવા અનેક પુદ્ગલોએ ઘેરી લીધો છે, જે ઉપરથી આત્માનાં જ્ઞાન વિનાનાં જીવને તે પુદ્ગલોજ સત્ય લાગે છે, અને ચૈતન્યનું સ્વરૂપ બહુ જ શક્તો નથી, તે જડતાનું જ પરિણામ છે. દાખલા તરીકે-દીવાને જેમ લાલ, લીલી, પીળી વિગેરે રંગની ચીમની હોય, તેથી પ્રકાશ પણ તે પ્રમાણે પડે છે, પણ દીવાનું મૂળ સ્વરૂપ તો તેજ છે. ફક્ત ભાજનને લઈનેજ અન્ય સ્વરૂપ ભાસે છે. દીવો તો અસલ સ્વરૂપે બીરાજ રહેલો છે. જેમ એક બત્તી હોય અને સારી બળતી હોય પરંતુ તે ચીમનીનાં કાચને બહુજ મેષ વળી ગઈ હોય તો પ્રકાશ બીલકુલ પડતો નથી, તેથી દીવાની શક્તિ ઓછી થઈ નથી પણ મેષનાં આવરણોને લઈ પ્રકાશ આપણે પામી શક્તા નથી, તેવીજ રીતે જે મેષરૂપ કર્મનાં પુદ્ગલોથી આત્માનો પ્રકાશ

આપણી પાસે આવતો અટકાવે છે, તે કર્મનાં પુણ્યલોનો નાશ કરવાની ખાસ જરૂર છે. પુણ્યલો વિનાશી છે અને આત્મા અવિનાશી છે. પુણ્યલો વિનાશી છે પણ ફક્ત આત્મા એકજ અવિનાશી છે, એવું જ્ઞાન જ્યારે થશે અને એવું સ્વરૂપ તાદ્રશ્ય ખડું થાય ત્યારેજ આત્માનું કલ્યાણ થઈ શકે, તેને માટે સચોટ દ્રષ્ટાંત શ્રી જંબુદીપ પન્નતી સૂત્રમાં ભરત મહારાજનું ખતાવ્યું છે તે ખાસ મનન કરવા જેવું છે. સર્વેએ વાંચ્યું તો હશે અને સાંભળ્યું પણ હશે છતાં અત્રે હું વાંચક વર્ગને જાણ થવા માટે જણાવું છું કે ભરત મહારાજએ જ્યારે અરિસા ભુવનમાં પોતાનું બાહ્ય સ્વરૂપ અવલોક્યું ત્યારે તેમને પુણ્યગતીક રચનાનો અનુભવ થયો, અને પુણ્યગતીજ હું શોભું છું, એવો વિચાર ઉદ્ભવ્યો.

આહાહા ! કેવી પુણ્યલોની રચના ! પુણ્યલભ્યજ આ દુનિયા અને જે હું સુખ અનુભવું છું તે પણ પુણ્યગતીક વસ્તુનુંજ. જગતમાં પુણ્યલનો પાસે જોઈ નથી. એક ઠવીએ કહ્યું છે કે—

પુણ્યગતીક રચના વિષે ગાયન.

[બેખરે ગિતારો રાગ ભરથરી—એ રાગ.]

ખાવા પીવા વસ્ત્ર પુણ્યલો, પુણ્યગતીક મહેલ બનાયળ,
પુણ્યલ કેઈ આ પૂતળું; તેમાં શું લલચાયળ;

આત્મ સ્વરૂપ નવી ઓળખ્યું, ઓળખ્યો નહિં નીજ ધર્મજી.

આત્મ૦—એ ટેક૦ ૧

જ્યાં જીવો ત્યાં પુણ્યલ દશા, તેનીજ માનતો હંસજી;
 એહી વિભાવી ભર્મથી, વધતો કર્મનો વંશજી. આત્મ૦
 સુમતિ સુંદરી છોડીને, કુમતિ કુટીલો લોભાયજી;
 જ્ઞાની જ્ઞાનથી જાણતા, અંતર આત્મા ક્ષોભાયજી. આત્મ૦
 કુમતિ સંગે કુંવર થયા, કાઠીયા કપૂતને ભાળજી;
 ખ્યાલો વિષનો પોષતા, અંતર પ્રગટો બાળજી. આત્મ૦
 મદ્ મત્સર મોહ માનથી, ભવાબ્ધિએ રહ્યો બુદ્ધ્યજી;
 મમત ગ્રહીને મૂઠ બની, નિજાનંદને ભૂદ્યજી. આત્મ૦
 સંત પુરૂષ સુખે કહે, છોડ કુમતિ કુનારજી;
 સહેજાત્મ પદ સાધવા, સુમતિ ગ્રહે સુખ સારજી. આત્મ૦
 સુમતિ સંગે મુસંપદા, પ્રેમે પડશે પાયજી;
 ચિદાનંદ સુખ ચોંપથી, મળતા મહા સિદ્ધિ થાયજી. આત્મ૦
 પુણ્યલ પ્રેમને છોડતા, થાય આત્મ અબંધજી;
 શુદ્ધ રત્નત્રય રાખતા, પછે કુણુ કરે ધંધજી. આત્મ૦
 મણિ તુલ્ય માનવ દેહથી, સાર્થક કરી લેને શૂરજી;
 આનંદધન શીવ સુખ મળે, કર્મથી થાય ચકચૂરજી. આત્મ૦

બહીરાત્મા અને અંતર આત્માનો સંવાદ.

બહીરાત્મા—ભલેને જ્ઞાની પુરૂષો પુણ્યલીક સુખને
 નષ્ટ ગણે, પણ આ પુણ્યલીક સુખ, આનંદ, વૈભવ કેટલો
 આપે છે, અને તેજ આનંદથી ખમોખમા થાય છે.

અંતરાત્મા—હા, ભાઈ ખમા ખમા થાય છે, તે વાત ખરી છે, પરંતુ તે સર્વ સુખો વિનાશી છે; અને તેને મુકી એક વખત તું અવશ્ય જવાનોજ છું, તે વાત ધ્યાનમાં રાખજે.

બહીરાત્મા—ના ના. બીલકુલ નહિ; તે સુખો કાયમ રહેવાના, અને આ સ્ત્રી, પુત્ર, પૌત્રાદિ, ધન, ધન્યાદિ, વૈભવો મને તો ચોરજ આનંદ આપે છે.

અંતર૦—ઝેર જ્યારે શરીરમાં રોમે રોમે પરિણમશે, ત્યારે તારી સ્થિતિ કેવી થશે તેનું તને છે કાંઈ ભાન ?

બહી૦—ના ના, તે તો ભાન નથી.

અંતર૦—તો ભાઈ, જરા અંતર અધુ ખોલી વિચાર કર કે, આ સુખ તો અદ્ય છે પણ તેથી અત્યંત વિશેષ સુખો તને અનેક ભવે પ્રાપ્ત થયા, અને તે સુખોનો ઉપ-ભોગ કરતા, ઝેર દહેર લાગી અને તે ઝેર વડેજ તારો આત્મા અવરાતા, છેવટે અધોગતીનો તું અધિકારી થયો, તેનું ભાન પ્રગટાવ.

બહી૦—કેવા કેવા સુખો મળ્યા તે તો કહો ?

અંતર૦—શાન્ત થઈ સાંભળ ભાઈ ! તેં કેવા કેવા સુખો અનુભવ્યા છે, તે હું કહી બતાવું છું.

ગાથા:—લભ્મંતિ વિમલા મોષ,
લભ્મંતિ સુર સંપયા;

લભ્મંતિ પુત્ર મિત્રં ચ,

एगो धम्मो न लभ्मइ ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—વિમળ એહવા ભોગ, દેવતાની સંપદા તથા પૂત્ર અને મિત્ર એ સર્વ જીવથી મેળવી શકાય છે. અર્થાત્ એવા સુખો અનંતવાર મળ્યા અને મેળવી શકાય છે, પણ એક વસ્તુ મળવી મહા દુર્લભ છે.

બહીં—એવી કંઈ વસ્તુ મેળવવી દુર્લભ છે ?

અંતરં—અહો ભાઈ ! જીનેશ્વર દેવનો પરિપેક્ષો એવો એક શુદ્ધ ધર્મ, તે મેળવી શકાતો નથી, અર્થાત્ ધર્મ મળવો દુર્લભ છે.

બહીં—આહા હા ! આમાં તમે શું આશ્ચર્યની વાત કહી ? અમે તો કાયમ ધર્મ કરીએ છીએ. તે શું ધર્મ નહિં ?

અંતરં—તમે જે જે ધર્મ કરો છો તે વ્યવહારીક ધર્મ છે, પણ આત્મિક ધર્મ નથી.

બહીં—આત્મિક ધર્મનું સ્વરૂપ શું ?

અંતરં—આત્મિક ધર્મનું સ્વરૂપ એ જ કે જે જે ધર્મ ક્રિયા કરે, તેનો પ્રથમ અનુભવ મેળવે અને તે જ અનુભવ પ્રમાણે અડગપણે આદરે, અને પુદ્ગલીક જે જે સુખ વૈભવ મને મળ્યા છે, તે સર્વ અનાથી સુનીવત બાણે કે તે મારા નથી.

બહીં—ત્યારે માફ શું ?

અંતર—તારી વસ્તુ તારી પાસે જ છે, તે તને સમજાશે ત્યારે આ વ્યવહારીક સંબંધ જોડનાર કોઈ મારા નથી એમ જણાશે. એકાગ્ર ચિત્તથી નીચેની ગાથા સાંભળ.

एगोहं नित्यमे कोइ, नाह-मन्नस्स कस्सइ;

एवं अदीण मणसा, अप्पाण मणु सासइ ॥

ભાવાર્થ—હું એક છું કોઈ મદારો નથી, તેમ હું પણ કોઈનો નથી. એમ અદિન મન થકો એટલે સાવધાન ચિત્તવાળો થઈને પોતાના આત્માને શિખામણ આપે, અર્થાત્ તને દુઃખ આંચે એ સર્વ સંબંધ ત્રાણ શરૂ નથી તેમ મુક્ત કરનાર નથી. આત્મા એકલો આંચે છે અને એકલો જ જવાનો છે. માટે તારી વસ્તુ તું શોધ પણ પર વસ્તુ જે પુદ્ગલીક છે તે તારી નથી.

બહીં—તો મારી વસ્તુ કઈ ?

અંતર—તારા આત્માની વસ્તુ તારી સાથે આવનાર છે. નીચેની ગાથા તું શાન્તપણે શ્રવણ કર.

एगो मे सासओ अप्पा, नाण दंसण संजुओ;

सेसा मे बाहिरा भावा, सव्वे संजोग लख्खणा

ભાવાર્થ—જ્ઞાન, દર્શને કરી સંયુક્ત, સદા શાશ્વત એટલે નિત્ય અને રાગાદિક પર ભાવથી રહીત એહવો જે

મહારો આત્મા તે એકજ છે, અને શેષ એટલે બાકી રહેલા દ્રવ્યથી તન, ધન, કુટુંબાદિ સંયોગ, મેળાપરૂપ અને ભાવથી, વિષય-કષાયાદિરૂપ સંયોગ મેળાપ એવા ભાવ તે સર્વ મહારા સ્વરૂપથી જુદા છે.

બાહીરાત્માને ભાન થતા અંતર આત્મામાં પ્રવેશ.

ખરેખર મારી વસ્તુ તો મારા એક આત્મામાંજ છે, અને શાશ્વત સુખને આપનાર પણ એ મારો સિદ્ધ સમાન દ્રવ્ય આત્માજ છે. પણ કષાય આત્મા અને જોગ આત્મા, અશુદ્ધ ઉપયોગ આત્માનાં યોગે આજ સુધી અશુદ્ધ પ્રવૃત્તિમાં વીચું આત્માનું બળ ફેરવી પુદ્ગલ પ્રેમ જોડી શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શનમય આત્માને ભૂલી ગયો તે ખરેખર ખેંદની વાત.

પણ હા, હવે સમજ્યો. મારી વસ્તુ તો મારો તેજોમય આત્મા જ્ઞાન, દર્શનમય છે તે જ મારું સર્વસ્વ છે, એહવું ભાન થતાં તેજ રચળે, ગૃહસ્થલીંગ હોવા છતાં આવરણ તોડી, કોઇથી હજીયાય યા ખજાયા નહિ એહવું કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું.

આહા હા ! ધન્ય છે ! તે વીર પુરૂષને કે જેણે અદ્ય સમયમાં આવરણ તોડી કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી; ઘણાં કાળ પર્યંત દીક્ષિત ભાવે વિચરી, છેવટે મોક્ષ મહેલનાં

અધિકારી થયા. તેવીજ રીતે પૂર્ણ સત્તાવાળો આ આપણો પોતાનો આત્મા છે. તેમ સર્વ યોનીમાં રહેલ પ્રાણી માત્રનો આત્મા પણ તેવીજ રીતે ખરેખર પરિપૂર્ણ સત્તા ધરાવે છે.

“ આત્મા સર્વે ભુતેષુ ” આત્મા પ્રાણી માત્રમાં બીરાજેલો છે, પરંતુ જેવું જેવું આત્મિક બળ તે પ્રમાણે લાભ આપે છે. હીરા, માણેકની કિંમત ઝવેરી જ આંકી શકે છે, તે જ પ્રમાણે આત્માની શક્તિ, આત્માનું ભાન અને આત્માની કિંમત અનુભવી જ્ઞાની જ મેળવી અલૌકિક આનંદ અનુભવે છે. બાકી અન્યને તો ભાજનનાં રંગ પ્રમાણે, ભાજ્ય વસ્તુનું ભાન આવી શકે છે. તેનું નામ બેભાન છે. હાખલા તરીકે—આત્મા જ્યારે જેવા કષાય, જેવી સ્થિતિ અને જેવા પર્યાયમાં પ્રવર્તે, તે પ્રમાણે તે લેખાય છે. જ્ઞાનમાં પ્રવર્તે તો જ્ઞાનાત્મા, અને કષાયમાં પ્રવર્તે તો કષાય આત્મા ગણાય છે. માટે દરેકનો ધર્મ, દરેકની ફરજ, અને દરેકનો આશય આ સૃષ્ટિમાં મનુષ્ય જન્મ અને જૈન ધર્મ પાંચી આત્મારૂપી સુરમ્ય સુવાસીત બગીચાનાં ઝાડ અને તેનાં પુષ્પો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનાં શુદ્ધવારીતું સીંચન કરી પૂર્ણ સંભાળથી ઉચ્છેરી આત્માને મોક્ષગામી બનાવો ઇશ્વરી સુખનાં આનંદનો લહાવો લેવો. આહા હા ! કેવો અપૂર્વ આનંદ ? અને તે જે પાંચ્યા તેમને ધન્ય છે. શ્રી કેવળી ભગવંતે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી

સૂત્રનાં અધ્યયન ૨૮ માં કહ્યું છે કે,—આ જગત્ પદ્
દ્રવ્યમય છે. ગાથા:—

ધમ્મો અહમ્મો આગાસં, કાલો પુગ્ગ જંતવો;
એસ લોગોત્તિ પન્નત્તો, જિણેહિં વર દંસીહિં ॥

અર્થ—(૧) ધર્માસ્તિકાય, (૨) અધર્માસ્તિકાય,
(૩) આકાશાસ્તિકાય, (૪) કાલ સમયાદિરૂપ, (૫)
પુદ્ગલ અને (૬) જીવ. એ પદ્ દ્રવ્યમય આ જગત છે.
એમ વસ્તુઓનાં યથાસ્થિત જ્ઞાનવાળા શ્રી કેવળો ભગવાને
કહ્યું છે. ગાથા:—

નાણં ચ દંસણ ચેવં, ચરિત્તં ચ તવો તહા;
વીરિયં ઉવડ ગોય, એવં જીવસ્સ લક્ખણં ॥

અર્થ—જ્ઞાન, દર્શન, ચરિત્ર, તપ, વીર્ય, અને ઉપ-
યોગ એ જીવનાં લક્ષણ છે. ૧૧

ગાથા:—સદંધયારુજ્જોઓ, પહાછાયા તવો વિય;
વન્નરસ ગંધ ફાસા; પુગ્ગલાણંતુ લક્ખણં ॥

અર્થ—શબ્દનો ધ્વનિ, અંધકાર, ઉદ્યોત, પ્રભા, છાયા,
પ્રકાશ, વર્ણ, રસ, ગંધ, અને સ્પર્શ એ સર્વ પુદ્ગલનાં
લક્ષણો છે. ૧૨.

જીવનાં લક્ષણોએ પ્રેરેલો આત્મા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી
મોક્ષપદ પામવા લાગ્યવાંત બને છે, અને તેજ આત્મા જો

પુદ્ગલનાં લક્ષણોનું અદ્ય સુખ દેનારાને સત્ય માની સેવન કરે તો અધોગતીનો અધિકારી બને છે. જીવ, અજીવ, પુન્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, અને મોક્ષ, વિગેરે નવ તત્વ છે. તેને અંગીકાર કરી સત્ય ઉપદેશ શુદ્ધ ભાવથી કરે તો તેને સમ્યક્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ગણાય. જેમકે પાણી જીપર તેલનું ખીંટ પડે છતાં પાણી તે તેલને ગમે તેટલા સંલેગો હોય તોપણ સંધરે નહિ; તેવી રીતે આત્માને પુદ્ગલીક વસ્તુનું ગમે તેટલું ઢળાણ હોય તોપણ તેને આધિન ન થાય તેજ સમર્થ આત્મા કહેવાય અને તેજ આત્મા નિર્લેપ સમજાય. એકલા સમર્થ સદાત્માને મારા ત્રીકાળ નમસ્કાર હો. ગાથા:—

પરમથ્થ સંથવો વા, સુદિઠ્ઠ પરમથ્થ સેવણા વાવિ;
વાવન્ન કુંદસળ વજ્જણાય, સમ્મત્ત સદ્દહણા ॥

અર્થ—જીવાદિ તત્વોનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન, ને નવ તત્વોનું જ્ઞાન ધરાવનારની સેવા અને કુદર્શની તથા બ્રહ્માચારીનો ત્યાગ, એ સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ છે. ૨૮

અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ વિના શુદ્ધ ચારિત્ર સંભવે નહિ. સમ્યક્ત્વથી ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર, સમકાલીન હોઈ શકે. અથવા તો સમ્યક્ત્વ ચારિત્રનાં પહેલું હોય. વળી કહે છે કે, ગાથા:—

**નાદંસણિસ્સ નાણં, નાણેણ વિણાનહુંતિચરણગુણા;
અગુણસ્સ નથિય મોઁલ્લો, નથિયઅમોઁલ્લસ્સનિઁવાણં.**

અર્થ—સત્ય, દર્શન વિના, સત્ય જ્ઞાન સંભવે નહિ; સત્ય જ્ઞાનવિના શુદ્ધ ચારિત્ર સંભવે નહિ; શુદ્ધ ચારિત્ર-વિના કર્મનો ક્ષય સંભવે નહિ; અને કર્મક્ષયવિના નિર્વાણ (મુક્તિ) સંભવે નહિ. ૩૦

દરેક પ્રાણીએ કર્મે કર્મે-પગલે પગલે-આગળ વધવું જોઈએ, અને તે પણ લોભ, માન, માયા, અને ક્રોધ વિગેરેનાં આચરણોથી વિહીન થઈને જ નહિતર એક લોભી મનુષ્ય પોતાને એકજ સુવર્ણ દાગીનો હોય, અને તે લાજ આખરૂ વધારવાને માટે સમાજમાં પેહેરી લાવે, અને જ્યારે તેના કર્મભાગ્યે ખોવાઈ જાય, ત્યારે તે નિર્ધન બને છે; તેવીજ રીતે સાધુ નિષ્કામી આહાર વિના, મનુષ્યલવ-રૂપી હીરો ગુમાવી બેસે છે, અને ઉપરના દ્રષ્ટાંત પ્રમાણે નિર્ધન મનુષ્યનાં દાગીના માફક પોતાનાં મેળવેલા જવાહીરથી પણ વિમુખ બને છે. તેથી જ મોક્ષ જેવી અગમ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાને માટે શ્રીમદગવંતે પડપેલી રીતીયો લેવી, તેનું ગુપ્તપણે પ્રતિપાલન કરવું, અને અનુભવ જ્ઞાનમાં ઉતારવું એજ શ્રેય રસ્તો છે. બાહ્યક્રિયાઓ જે જે કરવામાં આવે છે, તેમાં નેવું ટકા મારા અનુભવ પ્રમાણે નિષ્કામી હોતી નથી. આ સૃષ્ટીમાં ઠેકાણે ઠેકાણે મનને ભૂલાવો

ખવડાવવાને માટે માયાવી આવરણો અડગ થઇ ઉભા છે, ઠેકાણે ઠેકાણે લોળવવાને, ઠગવાને, લલચાવવાને અને ઉંચ સ્થિતિમાં ચડી ગયેલાને નીચે ગળડાવવાને માટે માયાવી કપટ જાળો પથરાયેલી છે.

શ્રી સુયંગડાંગલ સૂત્રનાં શ્રુતસ્કંધ બીજામાં તેર કિ-
યાનાં અધિકારે વીર પ્રભુએ માયાવત્તિયા કિયાનું સ્વરૂપ
દેખાડ્યું છે. જેમાં કહ્યું છે કે, કોઇ પ્રાણી યા સાધુ-
સાધવી યત્ કિંચિત્ માયાનું સ્થાન સેવશે તો એક ગણેથી
બીજે ગણે; એક જન્મથી બીજે જન્મ, એમ મરણ ઉપર
મરણ અનન્તવાર કરશે. એહવી માયા મહામોહની છે.

વળી શ્રી સુયંગડાંગલ સૂત્રનાં શ્રુતસ્કંધ ૧ લો,
અધ્યયન ૨, ઉદ્દેશો ૧ લાની ગાથામાં કહ્યું છે કે,

**જદ્વિત્તિસિણે નિર્ગેચરે, જદ્વિમુંજદ્ માસમંતંસો;
ઈહંમાયાઈ મિજ્જદ્, આગંત્તા ગમ્માણં તસ્સો ॥**

ભાવાર્થ—કોઇ પણ સ્વમતિ, તથા અન્યમતિ, સં-
સાર છોડી પ્રવજ્યા ગ્રહણ કરીને નગ્ન રહે, માસ માસનાં
ઉપવાસ કરી કાયાને કૃષ એટલે દુર્બલ કરે, પણ આલોક-
ને વિષે, જો માયા કરે તો આગમીયા કાળે અનન્તા ગર્ભનાં
દુઃખ પામશે; ઉપલક્ષણથી, ક્રોધ, માન, અને લોભ પણ
સમજવા. માટે હે ભગ્ય જીવ! તું જે જે કરણી કર તેમાં
પ્રથમ હૃદય સરલ કર કે જેથી કરી માયા કપટ તણ

પુદ્ગલીક આશારહીત નિરુપ્લીપણે જો તું સંયમ તપ કરીશ તો તારા આત્મા માટે મુક્તિનો મારગ સરલ થશે. અંધમાં પણ તે હેતુ બતાવે છે કે,

દુહો—નમ્ર માસ ઉપવાશીયો, હુખ તુચ્છ લીયે અન્ન;
ગર્ભ અનંતા પાંમશે, જો છે માયા મન્ન. ૧

એટલે, મુની નમ્ર રહેવાવાળો, માસખમણને પારણે માસખમણનો કરવાવાળો, અને હુખ તુચ્છ આહાર ઉપર જ જીવિત્વ નભાવવાવાળો છે, છતાં જો તેના હૃદયમાં માયા કપટ, અત કિંચિત્ હશે તો અનંતવાર ગર્ભાવાસનાં દુઃખો પાંખી છેવટે ચાર ગતીમાં પરિભ્રમણ કરવા છતાં પાર પામશે નહિ.

દ્રષ્ટાન્તઃ--શ્રી જ્ઞાનાળ સૂત્રનાં અધ્યયન ૮ માં મહાબળ રાજાએ છ મિત્ર રાજા સંઘાતે દિક્ષા લઈ એકમત કર્યો કે, આપણે સાતે જણાએ સરખોજ તપ કરવો, અને તેજ પ્રમાણે વર્તતા થકા વડીલ મહાબલ મુનીને વિચાર થયો કે, જો હું વિશેષ તપ કરું તો દેવાદિકમાં મહત્ પદવી પાંખીશ એવા હેતુએ માત્ર છ આણુગારોથી કપટ કરો ત્રણ ઉપવાસ વિશેષ કર્યાં, તેજ વખતે સમ્યક્ત્વ વમી, મિથ્યાત્વનાં પરજોસમાં સ્ત્રીવેદ કમ ઉપાર્જન કર્યું, અને આવતા મનુષ્ય ભવમાં, તીર્થંકર સ્ત્રીવેદે ન હોવા છતાં પોતે તીર્થંકર સ્ત્રીવેદે ઉત્પન્ન થયા.

આ હા હા ! આ શું ? એજ માયાનું પ્રભળપણું !
જે કે ધર્મમાં કપટ કર્યું છતાં તેમને કર્મે પણ છોડ્યા
નહિં, માટે અહો મુર અને શાણા બન્ય હવે ! એહવા
માયાનાં બંધનથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરો, નહિંતો માયા-
વિયા માણસો અંતરહૃદમાં અતિ ઝેર રાખી મુખે મીઠું
ખોલી તને તુરતમાં ફસાવી દેશે. શ્રી ઠાણાચંગલ સૂત્ર
મધ્યે કહ્યું છે કે, પાઠઃ વિષકુંભે, મહુપિહિને, એટલે,
માયાવી મનુષ્યનાં હૃદયમાં વિષ છે, અને મુખે અમૃત છે,
એટલે, વાણીમાં અમૃત જેથી લોળા પ્રાણીને ભરમાતા
વાર લાગતી નથી. તેથી હે આત્મન ! તું ચેત ! વળી
કહ્યું છે કે—

શ્લોક-દુર્જનઃ પ્રિયવાદી ચ, નૈત્તદ્વિશ્વાશ કારણમ્;
મધૂ તિષ્ઠતિ જિવ્હાગ્રે, હૃદયેતુ ઇલાહલમ્ ॥ ૧ ॥

હુહો—માયાવિ જે માણસો, કેમ પત્તિજા થાય;

મયૂર મુખ મીઠો લવે, સાપ સપુંછો ખાય. ૧

હે આત્મન ! એહવા માયાવી મનુષ્યનાં પાસમાં પડતો
ના. કારણ કે તેવી કપટ જાળોમાં તેવા માયાવી આવરણોમાં
પુલ્લે પુલ્લી, છયોક લક્ષ્મી લઈ જનાર નિશ્ચયે ફસાઈ,
મહા મુલ્યે મેળવેલી લક્ષ્મી શુભાવી ગ્રેસે છે, પણ દુષ્ટાવી
લઈ જનાર આગમચેતીથી શુભાવી બેસતો નથી; તેવીજ

રીતે ગુપ્તપણે કરવામાં આવતી ક્રિયાઓ પૂર્ણ લાભદાયી છે, એમ મારો નિશ્ચય અનુભવ છે. માટે અનુભવ શિવાય જ્ઞાન નથી, અને જ્ઞાન દિપક વિનાં હૃદયતિમીર હણાય નહિ; અને હૃદયતિમીર હણાયા શિવાય આત્માનું કંઈયે થઈ શકે નહિં. માટે જ્ઞાન જે હું કેહેવા માગું છું તે જ અનુભવ અથવા આત્મિક જ્ઞાન. તે પાંચ્યા શિવાય બાહ્ય ક્રિયાઓથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે જ નહિં, માટે તે જ્ઞાન પાંચી પુદ્ગળ રૂપી મેષને દૂર કરી ખરા આત્મારૂપી દિપકનાં પ્રકાશનો પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્ત કર, એજ મારી ભાવના છે. અને તે પ્રાપ્ત કરવા શ્રી મહાવીરદેવ તને સહાય બક્ષે એજ મારી યાચના છે.

પ્રકરણ ૩ જી.

ધર્મનાં પ્રકાર.

હવે હું ધર્મનાં પ્રકાર વિષે જે બોલ બોલવા માગું છું. તેહનાં નામ:-૧. આગાર ધર્મ, અને ૨. અણુગાર-ધર્મ. આગાર ધર્મ, શ્રાવક, શ્રાવીકાનો છે, અને અણુગાર ધર્મ મુની મહારાજાઓ ને સાધવીઓનો છે. આગારધર્મમાં પણ વ્યવહાર ધર્મ અને આત્મિક ધર્મ એવા બે પેટા

વિભાગ છે. આગારના વ્યવહારધર્મમાં પોતાની વ્યવહારીક ફરજોનું પ્રતિ પાલન શુદ્ધ રીતિથી, અને પવિત્ર હૃદયથી કરવાનું છે; અને આત્મિક ધર્મ વિભાગમાં પોતાની વ્યવહારીક પવિત્ર ફરજો બ્રહ્મવ્યા ઉપરાંત આત્માનુભવ જ્ઞાન સંપાદન કરી યથેચ્છ ક્રિયાઓ અંગીકાર કરી પોતાના મનુષ્યભવનું સાર્થક કરવાનું છે. શ્રાવક, શ્રાવીકા એકવીશ ગુણે કરી યુક્ત તથા સાધુ-સાધવી સત્યાવીશ ગુણે કરી વિભુષિત થયેલ હોય તોજ તે નામ ધારણ કરવાને પાત્ર છે. દરેક જણે વિચારી જોવું કે, આપણામાં તે પૈકીનાં કેટલા ગુણો છે, અને જે છે તે શુદ્ધ છે? જવાબમાં નકાર આવશે, એ વાત હું અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું અને તમારી ખાત્રી માટે તમારા હૃદયને પૂછી જોવું. અસ્તુ !

ધર્મ એ શબ્દ ધા ધાતુ ઉપરથી નીકળ્યો છે. તેનું ધારણ કરવું અર્થાત્ પોતાની પવિત્ર ફરજોની જવાબદારી-ધોંસરી ખાંભે વહન કરવી, અને તેનું યથાર્થ પાલન કરવું. જેમ પાથો બત્રીશ બત્રીશ માળનાં મકાનોને ટેકાવી રાખે છે, અને પડવા દેતો નથી, તેવીજ રીતે પોતાની પવિત્ર ફરજો બળવતા જે જે સહન કરવું પડે છે, મન ઉપર કાળુ મેળવવા જે જે કष्टો સહન કરવા પડે અને જે જે તપ-શ્રયાઓ કરવી પડે તે તે કરવાની મજબુત મને ટેક ધારણ કરવી, તેનું નામ યથાર્થ ધર્મ કહી શકાય.

ધર્મનું પ્રતિપાલન ત્રણે યોગથી કરવું જોઈએ—મનથી, વચનથી અને કાયાથી. આ ત્રણ યોગોમાંથી વચનથી, અને કાયાથી, શુદ્ધતા મેળવવી તે અતિ દુર્લભ ન ગણાય, પણ મનથી શુદ્ધી પ્રાપ્ત કરવી તે બહુજ વિષમ છે, બહુજ કઠણ છે, અને ખરેખર મહત્વનું કાર્ય છે.

શ્રી ઉત્તરાર્ધયનજી સૂત્ર અધ્યયન ૨૯ માં કહ્યું છે કે,

**પાઠઃ એગગમણ સંનિવેસણયાણં મંતે જીવે કિંજ-
ણયઈ એગગમણ સંનિ વેસણયાણં ચિત્તનિરોહંકરઈ.**

અર્થ—એકાગ્ર મનઃ સન્નિવેસનાથી ચિત્ત નિરોધ થઈ શકે છે, એટલે કે મનને ઉન્માર્ગે જતું અટકાવી શકાય છે.

મન મારફતે ખરાબ વિકાર થવા ન હેવા, તે નાની-સુની વાત નથી, અને મનોનિગ્રહ મેળવવાની લાંબા વખતની ટેવ હોવી જોઈએ. જો આત્મા અનુભવજ્ઞાનમાં પૂર્ણ-અંશે પડેલો હોય તો તેને જ સહેલ વાત છે, બાકી તો તપશ્ચર્યા આદરી, અને તેને અંગે ક્રોધ થયો.

કુહો—આચારે અભિમાન વધ્યો, તપથી વધીયો કલેષ;

જવં વધ્યો જો જ્ઞાનથી, તો વૃથા ભજ્યો વેષ. ૧

અથવા તો સહેજે મનમાં સારો યા નરસો વિચાર થાય તો તે નિરર્થક છે, એમ સમજવું. ઘણેભાગે આ સમયે સાધુ-સાધવીયો અને શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ઉપરચોટીયો

ધર્મ પાળે છે, અથવા લીંગ ધારણ કર્યું એટલે આપણને સર્વ મળી ચુક્યું, અને આપણે તો મોક્ષ પામી ગયા એહવી માન્યતા રાખે છે, તે કેવળ અધોગામી થવાને માટે જ. બાકી તો શુદ્ધ ભાવથી ધર્મ, અધર્મ, જીવ, અજીવ, પુન્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, અને મોક્ષનાં ભાંગાઓ સમજવા, અને તેનાં પરિણામનો વિચાર કરવો, તેમજ મોક્ષનો પ્રતિસ્પર્ધિ નરકનાં દુઃખનો નીચેની ભાવના બાવી નિરંતર ખ્યાલ કરવો—રાત્રી દિવસ સમયે સમયે ખ્યાલ કરવો—તોજ પાર પમાશે, મન કુણું પડશે, અને આત્માનુભવ થતા મોક્ષનાં સુખનો અખંડીત અદૌકીક આનંદ પ્રાપ્ત થશે. ભાઈ અથવા બહેન ! તું શ્રાવક હો કે શ્રાવીકા હો, સાધુ હો કે સાધવી હો, તો પણ નિરંતર સમયે સમયે ખ્યાલ રાખ કે, તારા આત્માએ નરકમાં નારકીપણે કેવા કેવા પ્રકારનાં દુઃખો અનુભવ્યા તે સાંભળ.

શ્રી ઊતરાધ્યયનજી સૂત્રનાં અધ્યયન ૧ માં કહ્યું છે કે, કાશ્મીર, હિમાલય, વિગેરે પ્રદેશોમાં જેટલી ટાઢ પડે છે, તેનાં કરતાં નરકમાં અનન્ત ગણી વધારે ટાઢ પડે છે; અને એ ટાઢનું દુઃખ મેં અનન્તિ વાર લોગવ્યું છે. ઉધ્વ-પાઠ, અને અધોશિરે (ઉંચા પગ અને નીચા મસ્તકે) હું અનન્તિવાર કડામાં ભુંજાયો છું. નર્કની નદીયો, વજ્ર-વાલુકા અને કદંબ વાલુકા નદિની દવાગ્નિ સરખી ગરમ રેતીમાં હું અનન્તવાર ઢગ્ધ થયો છું. ઉકળતા ચરૂ ઉપર

ઉંધે મસ્તકે લટકીને હાથ પોષ્કાર કરતો. અને ભાઈ ભાંડુની સહાયતા વિનાનો નિરાધાર સ્થિતિમાં પડેલો એવો હું અનન્તિવાર કરવતોવતિ વેશયો છું. અતી તિફલુ કાંટાવાળા શાદમલી નામે ઉંચા વૃક્ષની ડાળે બંધાયેલી સ્થિતિમાં આમ-તેમ ઝોલા ખાઈને મેં મહા વેદનાઓ સહન કરી છે. હું ઘોર પાપી, મારા પોતાનાં પાપ કર્મને લીધે શેરડીની પેઠે મહાયંત્રમાં ભયાનક આકંઠ કરતો અનન્તિવાર પીલાયો છું. શ્યામ, અને શંખલ નામે પરમાધાર્મિક (અતિ અધમ) દેવતાઓએ સુવર અને ભયંકર સિંહનાં જેવા, શ્વાનનાં વિકાળ મોઢાથી મને અનન્તિવાર હાથહાથના પોષ્કાર કરતો ધરતી ઉપર પછાડયો છે, ફાડયો છે, છેદ્યો છે, અને છિન્ન-ભિન્ન કરી મારા શરીરનાં રોટલાની માફક ટુકડે ટુકડા કરી શ્વાન વિગેરેને ખવડાવ્યા છે. મારા પાપ કર્મને લઈને હું જ્યારે નર્કમાં ઉત્પન્ન થયો ત્યારે ખડુ, ખંજર, ખરબ્છી અને ભાલાથી, હું અનેક વાર છેદાયો અને છીન્નભિન્ન થયો છું. લાલચોળ તપાવેલા અને બલતણુથી ભરેલા લોહ રથે મને બળાત્કારથી અનેકવાર જોડવામાં આવ્યો છે, આમડાનાં જોતરવતી મને બાંધીને પરોણાવતી હાંકવામાં આવ્યો છે, અને રોઝ પશુની માફક મને મારી નીચે પાડવામાં આવ્યો છે. પરમાધાર્મી, અધમ દેવતાઓએ ઉત્પન્ન કરેલી અગ્નિ જાજ્વલ્યમાન સળગતી ચિત્તામાં મને હોમી પાડાની પેઠે મને પરાણે નાખવામાં, બાળવામાં અને શેક-

વામાં આગ્યો છે. અરે કર્મ ! તારી તો અજબ શક્તિ છે. વખત સર્વ સંપદાનો ધણી છે અને તે એક વખત રંક બનાવી દે છે. આ સર્વ દુઃખનો કત્તા-લોકતા કૈાણ ? સોહં, સોહં, (સો) નામ તે સુખ અને દુઃખનો લોકતા, (અહં) નામ હું પોતે જ છું. તેવીજ રીતે ચાર ગતીમાં શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ વિના વારંવાર સુખ દુઃખને અનુભવનાર પણુ (સોહં) (સો) નામ તે નકંનાં દુઃખનો તથા તિર્યચને વિષે ક્ષુધા, તૃષ્ણા, ટાઢ, તાપ અને તાડન વિગેરે દુઃખનો તથા મનુષ્ય અને દેવતા વિષે સુખદુઃખનો લોકતા (અહં) નામ હું પોતેજ છું. વીર પરમાત્માએ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના અધ્યયન ૨૦ માં કહ્યું છે કે;—

ગાથા--અપ્પાકત્તા વિકત્તાય, દુહાણય સુહાણય ।

અપ્પા મિત્તમમિત્તં ત્ર, દુપાઢિય સુપાઢિઓ ॥૩૭॥

અર્થ:—એજ આત્મા સુખ અને દુઃખનો કત્તા અને અકત્તા છે. એજ આત્મા સદાચારથી વર્તે તો મિત્ર સમાન છે, અને દુરાચારથી વર્તે તો શત્રુ સમાન છે. આ બધી અતુલ વેદનાઓ મેં મારા પાપકર્મોને લઈને સહન કરી છે. છતાં હે પામર જીવ ! તેં આવાં કષ્ટો અનન્તવાર અનન્તલેખે સહન કર્યાં છતાં તને કેમ લાજ નથી વળતી ? કેટલું આશ્ચર્યકારક ! કેટલું ખેદકારક ! આવાં કષ્ટો સહન કરાવનાર અઢાર પાપસ્થાનક છે. તેનાં નામ તેં ઘણી વખત

સાંભળ્યાં છે, ચાહ રાખ્યાં છે, છતાં જણાવું છું. (૧) જીવ-હિંસા કરવી, (૨) જૂઠું બોલવું, (૩) ચોરી કરવી, (૪) સ્ત્રીઓ સાથે કીડા કરવી, (૫) ધનની મમતા કરવી, (૬) ક્રોધ, (૭) માન, (૮) માયા, (૯) લોભ, (૧૦) પ્રેમ, (૧૧) દ્રેષ-અદેખાઈ કરવી, (૧૨) કલેશ કરવો, (૧૩) આળ ચડાવવું, (૧૪) આડી કરવી, (૧૫) પારકા અવરણવાદ-વાંકા બોલવા, (૧૬) ખુશી-દિલગીરી રાખવી, (૧૭) કપટ સહિત જૂઠું બોલવું, (૧૮) ખોટી શ્રદ્ધાનું સત્ય રાખવું. એ અહાર પાપ સેવન કરનાર પ્રાણીનો આત્મા અવશ્ય અધો-ગતિ લોગવે છે.

હે ભવ્ય જીવ! હવે તું વિચાર કર કે, આ અહાર પાપસ્થાનકમાંથી તને કયે પાપે છોડયો છે? જવાબમાં એકે નહિ; એમ તારું પોતાનું અંતઃકરણ સાક્ષીભૂત છે. હવે આ પાપસ્થાનક લાગેલા હોય તેનો ક્ષય કરવો. દરેક જીવ સમજે છે કે, જાતું તે જવાનું છે, અને આ સુંદર જણાતી દેહ એક વખતે કાળ આંચે ચિત્તામાં ખડકાશે, બળી ભસ્મીભૂત થઈ જશે, અને પુદ્ગળ પુદ્ગળમાં મળી જશે. છતાં કેટલો મોહ, કેટલું માન, કેટલો લોભ! તું સમજ કે તારાં પોતાનાં સર્વ સગાં, બહાસાં, સ્ત્રી, પુત્રો આદિ સંબંધિયોએ પણ તને માયાના ચક્કરે ચઢાવી વિધી નાંખ્યો છે, અને કાળચક્રમાં વિધાતો વિધાતો પણ તું પામર, તે લોકો માટે અનેક પ્રકારનાં પાપો ઉપાજન કરે છે, પણ મુખ

જીવ સમજતો નથી કે, “કર્તા સો લોકતા” અર્થાત્ જેના સ્વાર્થ માટે પાપકર્મ ઉપાર્જન કરે છે, તેને કાંઈ પાપ લાગતું નથી, અને તેઓ સહભાગી થતાં નથી, પણ તું કરે છે અને લોગવે છે પણ તું; તેજ માટે હે જીવ! ચેતી લે! હજી બાજી હાથમાં છે, અને આ મોંઘો મનુષ્ય ભવ પૂછું પુન્યે પાર્મ્યો છું; તો હવે મોહનાં પડળ ઉઘાડી, અંતરચક્ષુ ખોલી, સત્ય સ્વરૂપ નિહાળી, મુક્તિનો માર્ગ શોધ? અને તે શુદ્ધ માર્ગ પ્રમાણે પ્રવર્તિ, મુક્તિ પામી જા; નાહંતર પશ્ચાતાપ થશે, જે નિર્રથક નીવડશે. પ્રભુ તને સહાય કરે, એ જ મારી અભિલાષા છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

તપ.

આ વિષય ઘણોજ અગત્યનો અને ઠીક છે, માટે દરેકને ખાસ મનન અને નિદિધ્યાસનપૂર્વક વાંચન કરવા મારી સૂચના છે. એ તો નિર્વિવાદ સત્ય છે કે, આ અમૂલ્ય મનુષ્યભવની સાર્થકતા તો આ વિષમકાળની કષ્ટ-હાયક કસોટીમાંથી કૂતેહમંદીથી પસાર થઈ આ નિઃસાર સંસારસાગરને તરી જઈ મોક્ષ મેળવવામાંજ કેવળ સમાયેલી છે, તે કઠણ કસોટીના રણસંગ્રામમાં જીત મેળવવા, તપ, અને સંયમરૂપી શસ્ત્રોનીજ આવશ્યકતા છે; અને તેટલાજ

માટે પ્રાણીમાત્રે તેનું નિરંતર સેવન કરવું એજ સુખદાયી છે.

આ વિષયોમાં અद्याપિ પર્યંત જેટલી ગૈરસમજ દેલા-
યેલી છે, તેટલી અન્ય વિષયમાં જોવામાં આવતી નથી.
બાહ્ય તપ વિષે કેટલીક પ્રજા અગત્યના વૈદકશાસ્ત્રો તરફ
દૃષ્ટિ કર્યા સિવાય મુખાંધ માને છે, ત્યારે આપણે આપણી
પોતાની શારીરિક કે માનસિક સ્થિતિની ઢશાને ખીલકુલ
ખ્યાલ કર્યા સિવાય નિરંતર ઉપવાસો વિગેરે ગળા ઉપર-
વટની તપશ્ર્ચયાઓને મોક્ષ લાઇ જનાર વેલડીયો સમાન
માનીયે છીએ, તે પણ કેવળ મૂખાંધજ છે. તેટલાજ માટે
તપનો વાસ્તવિક અર્થ શું છે, અને કેવા પ્રકારનો ક્રિય-
માન થવો જોઇએ તે હું હવે સમજાવું છું.

‘તપ’ એટલે અંદરનો કચરો બાળી નાખવા માટે
અપાતી ઉજ્જુતા.

અંદરનો કચરો એટલે શું ? શરીરમાં ભરાયેલો કચરો
એ પણ અંદરનો કચરો છે; અને મનમાં ભરાયેલો કચરો
એ પણ અંદરનો કચરો છે.

તપ એ શરીરની અંદરના કચરાને તેમજ મનની
અંદરના કચરાને બાળી નાખવાની શક્તિવાળો અગ્નિ છે,
અને એટલા માટે શ્રી ઉવવાઈજી સૂત્રમાં તપ એ પ્રકારે
વર્ણવવામાં આવ્યો છે. એક ‘ બાહ્ય તપ ’ અને બીજો
‘ અભ્યંતર તપ. ’

બાહ્ય તપ એટલે ઉપવાસ, એકાશ્રય, ઉષ્ણોદરી, અઠમ, છઠ, માસખમણ આદિ અનેક પ્રકારના થઈ શકે છે. એ બધાનો અર્થ માત્ર એટલોજ છે કે, અન્નાદિથી થોડા યા વધતા વખત સુધી વિરકત થવું.

સ્વાધ્યાય (અભ્યાસ) ધ્યાન, વિનય, વૈયાવચ્ચ, (સેવા) આદિ અનેક પ્રકારે “ અભ્યંતર તપ ” નું સ્વરૂપ વર્ણવામાં આવ્યું છે. એ બધાનો સાર માત્ર એટલોજ છે કે, વિભાવ દ્વર થઈ આત્મભાવ પ્રગટે એવી પ્રવૃત્તિને ‘ અભ્યંતર તપ ’ કહેવાય.

આપણે પ્રથમ શરીરનો તપ એટલે શરીરમાંથી કચરો બાળી નાખનાર બાહ્ય તપ કે, જે મુખ્યત્વે ઉપવાસના રૂપમાં જાણખાય છે. તે ભૂલયું ન જોઈએ કે શરીરને મન સાથે ગાઢ સંબંધ છે, શરીરનું આરોગ્ય ઇચ્છવા યોગ્ય નથી, એમ માનવું નહિ. ‘ તપથી ’ શુદ્ધ બનેલું—નિરોગી બનેલું શરીર ‘ મન ’ ની નિર્મળતાને ઘણું સહાયકારી છે. માટે પ્રથમ બાહ્ય તપનું સ્વરૂપ સમજવું.

શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર સતક ૨ ઉદ્દેશે. ૫ મેં—વીર પ્રભુએ કહ્યું છે કે, પુરુષ તથેષં—પૂર્વનાં તપવડે મુની દેવ-ગતિમાં જાય છે.

પૂર્વનો તપ કેને કહેવો ? પૂર્વનો એટલે પૂર્વ ભ-વનો તપ આંહી સમજવો નહિ, પણ વીત્તરાગ દેવે પનાંત

જે જે પ્રકાર કહ્યા છે, તેમાંનો એક બાહ્ય (સરાગ) તપ અને બીજો અભ્યંતર (વીતરાગ) તપ. એ બન્ને તપમાં પ્રથમનો તપ ત બાહ્ય તપ. તે તપ કરવાથી પુણ્યલોક સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને દેવાદિની ગતી પ્રાપ્ત થવા પ્રભુએ કહેલ છે; માટે તે બાહ્ય તપનું સ્વરૂપ સમજવું.

બાહ્ય તપના કેટલા પ્રકાર અને તેનું સ્વરૂપ શું ? ‘ બાહ્યતપ ’ ના છ પ્રકાર જૈન શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે. અનશન (એટલે આહારનો ત્યાગ), ઉશ્ચોદરી (એટલે ઇચ્છા રૂચીથી ઓછું જમવું તે), વૃત્તિ સંક્ષેપ (એટલે આહાર બાબતમાં વૃત્તિએને સંકેચવી અર્થાત્ અભિગ્રહ લેવો તે), રસ પરિત્યાગ (એટલે દુધ-ધી વિગેરે રસનો અમુક મુદત સુધી ત્યાગ કરવો તે); કાયા કલેશ. (એટલે જુદા જુદા આસન વાળવા અને બીજી રીતે કાયાને કષ્ટ આપવું. લોચાદિ કરવો તે) પડીસંલીનતા (એટલે અંગેષાંગ સંકેચીને સૂઈ જવું, સ્ત્રી, પશુ, નપુંસકાદિથી રક્ષિત સ્થાનકમાં વસવું, ઇંદ્રિયો અને કષાયાદિને વશ્ય રાખવા તે.) તેવા પ્રકારનાં તપો અમે કરીએ છીએ, તો શું મોક્ષ નહિં મળે ? મોક્ષ મેળવવામાં એ તપની જરૂરીયાત છે; પણ તે તપમાં સાવચેતી બહુજ રાખવાની છે. કારણ કે જ્ઞાનની પૂર્ણતા આત્માને લઈ બાહ્ય તપ કરવાવાળા અનેક પ્રકારની આશાઓમાં અંધ બની આત્માને આવરે છે, અને તે તપવાળા પ્રાણી વિચિત્રરૂપ ધારણ કરે છે.

બાહ્ય તપવાળો કેવું રૂપ ધારણ કરે ? તે તપ-
વાળા પ્રાણીની સ્વાર્થિ ઈચ્છા પરીપૂર્ણ ન થવાથી ક્રોધવટે
કરી સામા પ્રાણીને શ્રાપ તથા ગાળો દેવાની સાથે પોતે
કરોડ વર્ષો સુધી કરેલ તપનું કૃળ ક્રોધાગ્નિમાં દહન કરે છે.

તેવા તપો કેટલા હશે ? ત્રણ પ્રકારનાં છે. તે
સાંભળ. રાક્ષસી તપ એટલે જેમ રાક્ષસ સર્વનો ભક્ષ કરે
છે તેમ આ તપ કરનારની ધારેલ મુશદ બર આવતી નથી,
ત્યારે ક્રોધાગ્નિવટે આત્મભાન બૂલી સર્વ ગુણોનું ભક્ષણ કરે છે.

બીજો વૈતાળો તપ એટલે પુદ્ગલીક સુખ અર્થે અઠ-
માદિ કરે, તથા કષ્ટ કાપવા આયબોક્ત વિગેરે તપ કરે,
અને જે સુખ મળે તે જ તેને લાભ થાય, પણ આત્માનો
અર્થ સંબંધ થાય નહિ એ હૃદયમાં ખાસ બાણુવું.

ત્રીજો આશી તપ એટલે શ્રી દશવૈકાલીક સૂત્રના અ૦
૯ મેં કહ્યું છે કે:—

પાઠઃ—ચત્વિદાશલુ તવસમાદિભવદ્ તંજહા ૧ નોઈદ
લોગઠયાણ તવમહિઠેજ્જા. ૨ નો પરલોગઠયાણ તવમહિ-
ઠેજ્જા, ૩ નો કિત્તિવનસદ્ સિલોગઠયાણ તવમહિઠેજ્જા.
૪ નનથ્થાનિજ્જરઠયાણ તવમહિઠેજ્જા ચત્થં પયંભવદ્ ભવ-
ઈય ઇથ્થાસિલોગો. ॥

અર્થ:—પુદ્ગલીક આશાએ તપ કરવો. જેમકે આ
લોકને અર્થે એટલે આ લોકમાં મોટો રાજા, શેઠ, શ્રીમંત

વિગેરે થવાની આશાએ તપ કરે, ખાવા પીવાની આશાએ તથા કાંઈ પણ લેવાની લાલચે ઉપવાસ, પોષા કરવા તે.

પરલોકને અર્થે એટલે પરભવે મોટો ધન્દ્ર થવા તથા મહર્ધિક દેવ થવાની આશાએ તપ કરે તથા મારી આ દુનિયામાં કીર્તિ કેમ વધે, એ અર્થે તપશ્ચર્યા કરે; અને દુનિયામાં વાહુવાહ બોલાય તેમાં આનંદ માને એટલે તેનું ફળ તેટલુંજ મળ્યું અર્થાત્ અતે તેની કરેલ કમાણીનું ફળ આંહી મળી ગયું.

પરંતુ વીર પરમાત્મા કહે છે કે, ફક્ત એક નિર્જરાને અર્થે, મોક્ષ હેતુએજ તપશ્ચર્યા કરવી; પણ સ્વાર્થમાં અંધ બનેલો જીવ આત્મ હેતુએ તપશ્ચર્યા કરતો નથી.

આવી બાહ્ય તપશ્ચર્યા કરતાં આત્મા અનેક પ્રકારનાં ઉપર કહેલ આવરણોવડે અવરાય છે. એક કવીએ કહ્યું છે કે:-

લાવણી. [વાત કહું વૈરાગી વાલા (૨) એ રાગ.]

સ્વરૂપ નહિ આત્મતણું જાણ્યું (૨)

ડોળ દેખાડી દુનિયામાંહિ; મૂઠે અતિ માણ્યું. એ ટેક.

પ્રવૃત્ત શુદ્ધ નહિં પાળે (૨)

બાહ્યભાવથી બગલા બનીને, મમત્વમાં માલે. સ્વરૂપ. ૧

સંયમ લઈ શાસ્ત્રો બહુ ભણતો (૨)

લાલચ રાખી લોક પુજની, શુણીને નહિં ગણતો. સ્વરૂપ. ૨

ક્રિયા સહુ કપટ ભાવે કરતો (૨)

દુનિયાને દેખાડી ભલકો, મનુષ્યનાં મન હરતો. સ્વરૂપ. ૩

- મુખેથી મૃષાવાદ વહતો. (૨)
- મહાત્મત ગ્રહાં છે મેફ તુલ્યે, ધાક ન જરા ધરતો. સ્વરૂપ. ૪
- તપસ્યા બાહ્ય અતિ તપતો (૨)
- વિશ્વ વશ કરવાને વેગે, અવળુ આચરતો. સ્વરૂપ. ૫
- સ્વાર્થિયા સેવક સહુ આવે (૨)
- પ્રીતેથી પૈસો મેળવવા, ગુણો બહુ ગાતો. સ્વરૂપ. ૬
- ડાળથી વાતો વિવિધ કરતો (૨)
- આધાકમિં આહાર ગ્રહીને, પાપે પેટ ભરતો. સ્વરૂપ. ૭
- પિંડ સેજ વસ્ત્ર ને પાત્રો (૨)
- અશુદ્ધ ગ્રહીને આનંદ માને, લજ્જવતો શાસ્ત્રો. સ્વરૂપ. ૮
- અષ્ટાદશ દોષ નહિ ગણતો (૨)
- લોકમાં શુદ્ધ સંયમી બનીને, દુર્ગતિએ વરતો. સ્વરૂપ. ૯
- ક્ષમ હમ સમ ગુણ નહિં એકે (૨)
- પરિસ્સહ ઈન્દ્રી અણુજીતીને, ચિહ્ન ગતિ કરતો. સ્વરૂપ. ૧૦
- અનુભવ જ્ઞાન ગુણ નાન્યો (૨)
- આત્મિક ગુણને અળગા કરીને, કુટલ બહુ જ્ઞાન્યો. સ્વરૂપ. ૧૧
- આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ બાળી (૨)
- કહે મુની ત્રીલોવનજી તેગે, પુદ્ગલનો પ્રેમ ટાળી. સ્વરૂપ. ૧૨

એવા બાહ્ય તપનાં કરવાવાળાને જો કે પુદ્ગલીક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અને દેવાદિકની ગતી મળે છે પણ ભવ-

જમણુ કરવાપણું ટળતું નથી, અને દેવાદિકની ગતિ મળે
ખરી પણ તેમાં સુખ નથી, કારણકે વીરપ્રભુએ કહ્યું છે કે:-

ગાથા:-નવિ સુહી દેવતા દેવલોણ,
નવિ સુહી પુઢૂવિ પડરાયા;
નવિ સુહી સેઠ સેણાવડાં,
અગંત સુહી મુણિ વીયરાગી. ૧

અર્થ:-આ સંસારને વિષે દેવલોકમાં વસનારા દેવતા
પણ સુખી નથી; પૃથ્વીનો પતિ, એવો રાજા પણ સુખી
નથી; નગરશેઠ, અને સેનાપતિ પણ સુખી નથી; ત્યારે
સુખી કોણ છે? ફક્ત વીતરાગી મુનીજ એકાંત સુખી છે.

એટલે દેવતા, શેઠ, સેનાપતિ, રાજાદિકને અનેક પ્રકારનાં
સુખ મળ્યાં છે છતાં વીતરાગ દેવ કહે છે કે તેઓ
સુખી નથી, તેમ મુનિરાજે પણ જો સરાગ સંયમમાં પ્રવર્તે
તો તેને પણ પૂર્ણ અંશે સુખ નથી, પણ પૂર્ણ સુખ તો
જ્યારે જીવ રાગ અને દ્રેષને જીતી વીતરાગ હથા પ્રાપ્ત
કરશે ત્યારેજ મળશે; માટેજ વીતરાગદેવે અભ્યંતર તપ
ઉત્તમમાં ઉત્તમ મોક્ષ આપનાર કહેલ છે.

અભ્યંતર તપ વીરપ્રભુએ છ પ્રકારે કહેલ છે. પ્રાય-
શ્ચિત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સભાચાર, ધ્યાન અને કાર્યોત્સર્ગ.

૧ શ્રી ઠાણાચંગલ સૂત્ર મધ્યે, ૬૪ પ્રાયશ્ચિત કહેલ

છે, અને તે પ્રાયશ્ચિત કોણુ લઈ શકે તો કે, જે આત્મા પરભવનો બિરુ છે, મોક્ષાબિલાષી છે, આત્મિક મુખ અનુભવવા યોગ્ય હોય તેજ પ્રાણી પ્રાયશ્ચિત લઈ નિષ્કલંકીત બની શકે.

૨ વિનય એટલે જ્ઞાન, ઈશ્વર અને આશિત્રાદિ અણુ-સાતના અને શુશ્રુષા કરતા આત્મા જ્ઞાનામૃતનાં ગુણુ વડે આત્મિક ગુણુને ઉત્તરવળ કરે છે, તેવો વિનય, સ્વ અને પરને મોક્ષગામી બનાવે છે, શ્રી દશવૈકાલીક અધ્ય૦ ૬, ઉદ્દેશે ૪ થો—આર પ્રકારે વિનય સમાધીનો પાઠ વીરપ્રભુએ કરમાવેલ છે.

પાઠ:—ચતઃશ્વિહાસલુ વિણયસમાહિભવઈ તંજહા અણુસાસિજ્જંતે
સુસ્સૂસઈ સમ્મં સંપદિવજ્જઈ, વયમારાહઈ, નયમવઈ અત્ત-
સંપગ્ગાહિપ, ચત્તયંપયંભવઈ ભવ ઇય ઇત્થ, સિલ્લોગો.

પેહેઈહિયાણુસાસણં, સુસ્સૂસઈત્તંચપૂણો અહિટ્ટિણ;
નયમાણમણ્ણમજ્જઈ, વિણયસમાહિઆયયટ્ટિણ ॥૧॥

અર્થ:—એમાં વિનય સમાધિનાં આર ભેદ કહે છે.

(૧) ગુરૂની પાસે જ્ઞાનાદિ ગુણુ હોય, અને તે ગુણુ ગ્રહણ કરવા માટે શિષ્યો લાયક બની ગુરૂનો વિનય કરે ત્યારે ગુરૂ મહા ઉપકારી થાય. (૨) ગુરૂ જે જે હિતકારી શીખા-મણુ દે, તે તે બહુજ વિનયયુક્ત અંગીકાર કરે. (૩) શા-સ્ત્રના કથનાનુસાર ગુરૂ આદિકનો વિનય કરે, (૪) આપ

ચોતેજ વિનીત હોય તો પણ વિનીતપણાનો અભિમાન કરે નહિ. એમ ચાર પદમાં ચોથા પદે અભિમાન વર્જવો કહ્યો, એ ખાસ ઉપયોગમાં રાખવા જેવું છે. એટલા માટે ગાથા કહી તેનો અર્થ:- મોક્ષનાં અર્થિ, સાધુ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય આદિ પાસે હિતકારી ઉપદેશની ઇચ્છા કરે, અને આચાર્યજીએ ઉપદેશ દીધો તે અનુસારે જો જાણુકાર થાય, અને આચરણ આચરે તો વિનય સમાધીમાં વિનય કરતાં મદ કરે નહિ.

વિનય એટલે નમ્રતા કરતા આત્મા સમાધીવંત થાય છે; અર્થાત્ તે વિનયને દેખી અનેરોને પણ વિનય કરવાની ઇચ્છા થાય છે અને છેવટે મોક્ષગામી બને છે.

૩ વૈયાવચ્ય, એટલે ભક્તિ દશની કરવી. આચાર્ય, ઉપાધ્યાયાદિ દશનો વૈયાવચ્ય કરવો. તે ભક્તિ અનુકુળ કરતા થકા જીવ તીર્થંકર ગોત્ર નામકર્મ ખાંધે (ઉપાજે) છે. સાખ શ્રી ઉત્તરાં અધ્યં ૨૯ મેં વીર પ્રભુ કહે છે કે:-

પાઠ:-વૈયાવચ્ચેનંમંતેજીકિંજણયઃ વૈયાવચ્ચેનંતિથ્ય-
યરનામગોત્તંકર્મનિબંધઃ ॥

અર્થ:-વૈયાવચ્ય એટલે અન્ય સાધુઓને આહારાદિ આજી આપવામાં સહાય કરવાથી જીવ તીર્થંકર નામ અને ગોત્રનાં કર્મ ખાંધે છે.

વૈયાવચ્ય—ભક્તિ કરતા થકા ઉત્કૃષ્ટા રસે આત્મ-

ભાવે લક્ષિત કરતા જીવ તીર્થંકર ગોત્ર બાંધે છે અને મોક્ષનો માર્ગ સરલ કરે છે.

વળી શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રના ત્રીજા સંવરદ્વારમાં કહ્યું છે કે—આચાર્ય આદિ ૧૪ ચૌદ બોલની લક્ષિત કરતા જ્ઞાન અને નિર્જરા ઉપાર્જન કરે, અને તે જ્ઞાન અને નિર્જરાનાં શુભની વૃદ્ધિ થવાથી આત્માને સંવરની વૃદ્ધિ થાય છે.

૪ સંઝાય એટલે વીતરાગપ્રણીત સૂત્રની પાંચ પ્રકારની સંઝાય ઉપયોગ સહિત કરે તો જીવ જ્ઞાનાવર્ણિય કર્મ ખપાવે. શ્રી ઉત્તરાં અધ્યં ૨૯ માં કહ્યું છે કે;—

પાઠઃ—સજ્ઞાણં મંતે જીવ કિંજણૈ સજ્ઞાણં નાના-
ષરણિજ્ઞં કમ્મંસ્વેદ ॥

અર્થઃ—સ્વાધ્યાયથી જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય કરી શકે છે; જેથી આત્મા નિર્મળ થાય છે.

૫ ધ્યાન, એટલે ધ્યાયાતિ ઇતિ ધ્યાનઃ સ્વ આત્મિક શુભની રમણતામાં એકાગ્ર ચિત્તે રમણ કરવું તેનું નામ ધ્યાનઃ શ્રી ઉત્તરાં અધ્યં ૨૯ માં કહ્યું છે કે;—

પાઠઃ—એગ ગામણ સંનિવેસણયાણં મંત્તેજીવેકિંજણયૈ
એગગામણ સંનિવેસણયાણં ચિત્ત નિરોહં કરેદ ૨૯

અર્થઃ—એકાગ્ર મન સન્નિવેશનાથી, ચિત્ત-નિરોધ થઈ શકે છે. એટલે કે મનને ઉન્માર્ગે જતું અટકાવી શકાય છે; માટે ધ્યાનની જરૂર છે. ધ્યાનમાં ચાર લેહ. તે

એ અશુભ અને એ શુભ છે. તેમાં અશુભ તે. ૧ આર્ત-
ધ્યાન, [ઝુરણા] અને બીજો રૌદ્રધ્યાન, [રાવું ઈત્યાદિ] એ
બંને છાંડવા યોગ્ય. તે છાંડીને ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યા-
નની અભ્યુપેક્ષા [વિચારણા] કરે તેજ ધર્મધ્યાન અને શુકલ-
ધ્યાન. શ્રી ઉત્તરાં અધ્ય૦ ૨૬ માં કહેલ છે કે—

પાઠઃ—અણુપ્પેહાણં મંત્રેજીવેર્કિંજળયદ્ અણુપ્પેહાણં
આથોયવજ્જાઽ સતકમ્મપગ્ગહીઓ ધાંણિયબંધણ બંધાઓ
સિદ્ધિલ્લ બંધણબંધાઽપકરેદ્ । દીઠકાલદ્વિદ્યાઓ રહસ્સકાલ-
ઠિદ્યાઓપકરેદ્ તિલ્લાણુભાવાઓ મંદાણુભાવાઓ પકરેદ્ ।
બહુપપ્પસગાઓ અપ્પપપ્પસગાઓ પકરેદ્ । આઓયંચણંકમ્મં
સિયબંધદ્ સિયનોબંધદ્ આશાયાવેયણિજ્જં ચણંકમ્મંનોમુજ્જો
મુજ્જો ડવચિણદ્ । અણાદ્યંચણં અણવદગં દીઠમધ્ધં ચાઽરંત્ત
સંસારં કંત્તારં સ્વિપ્પામેવવીદ્વયદ્ ૨૨

અર્થ—અનુપેક્ષા એટલે સૂત્રોત્તું મનન કરવાથી આયુઃ
કર્મ શિવાય બાકીનાં સપ્ત કર્મ જેનાં ગાઠ બંધનવડે જીવ
બંધાયેલો છે, તેની ગાંઠ ઢીલી કરી શકાય છે, તે કર્મોની
દીર્ઘ સ્થિતિને ટુંકી કરી શકાય છે, તેનાં તિવ્રભાવને મંદ
કરી શકાય છે; અને જીવનાં ધણું પ્રદેશોને (ભાગોને) એ
કર્મ ભાગેલાં હોય તે છોછા કરી શકાય છે. તેવડે આયુઃ
કર્મ બંધાય થા ન બંધાય પરંતુ અસાતા વેદની કર્મ તો

ફરી બંધાતાં નથી; અને આજિ તમા અંત રહિત ચતુર્ગતિ રૂપ સંસાર અટવીનો શીઘ્ર પાર માંખી શકાય છે.

અભ્યુપેક્ષા (વિચારણા) કરતા ઘણાં કાળનાં કર્મ, અદ્ય-કાલમાં ક્ષય કરી મોક્ષ જાય છે. માટે એ અભ્યુપેક્ષા (વિચારણા) કરતા આ આત્મા ચાર ગતી તે સંસારરૂપી અટવીને શીઘ્રપણે ઉલંઘી પાર પામે છે. તો ધર્મધ્યાન, અને શુદ્ધધ્યાનથી હે આત્મન! તારી સ્વ સત્તા પ્રગટ કર.

૬ કાયેત્સર્ગ એટલે કાયાને હલન ચલનાદિ દ્રવ્ય અને ભાવથી છુટવું, પડેલ ઉપસર્ગને સહન કરવા. જેમ ગજ-સુકમાળ અગ્નિનો પરીસ્સહ પડતાં ઉજ્જવળ વેદના અનુભવતા શુદ્ધધ્યાનને પામે ચડી આત્મિક સુખ પામ્યા. વળી કામદેવ, તથા અહંન્તક શ્રાવક તથા અંબડનાં સાતસેં ચેલાએએ પડેલ ઉપસર્ગ સહન કરી સંસાર પરિત્ત કર્યો. અર્થાત્ એકાવતારી થયા. શ્રી ઊત્ત૦ અધ્ય૦ ૨૯ મેં કહ્યું છે કે,

પાઠઃ—કાઉસગેળંધંતેજીવેકિંજગયડ કાઉસગેળં નીયપદ્ધ-
પ્પન્નં પાયછિછત્તં વિસોહંદં વિસુદ્ધપાયછિછત્તેય જીવેનિવ્વુય-
હિયણ ઉહરિયમરોવ્વ ભારવહે પસસથ્થજ્ઞાણોવગણ સુહંસુહેજં-
વિહરઇ ॥

અર્થ—કાયેત્સર્ગ (કાઉસગ) થી પૂર્વનાં અને વર્ત-
માન કાળનાં અતિચાર દૂર થાય છે, અને એ પ્રમાણેનાં
પ્રાયશ્ચિત્ત (આલોચના) થી આત્મા વિશુદ્ધ થાય છે અને

તેવડે જેમ ભારવાહક (મજૂર) પોતાનાં શિરપરનો બોજો ઉતારવાથી સ્વસ્થ બને છે, તેમ તેનું હૃદય પણ સ્વસ્થ બને છે. મન સ્વસ્થ થવાથી પ્રશસ્ત ધ્યાન ધરી શકાય છે, અને તેથી મુખમાં વિચરી શકાય છે. કાયોત્સર્ગ પૂર્વનાં તથા વર્તમાનકાળનાં અતિચારરૂપ કચરો દૂર કરી આત્માને નિર્મલ કરે છે.

આહાહા કેવો અભ્યંતર તપ ? તેનો મહિમા શ્રી વીરપ્રભુએ શ્રી ઉત્તરાં અધ્યં ૩૦ ગાથા ૬ છઠીમાં કહેલ છે કે:—

ગાથા—एवंतुसंजस्सवि, पावकम्मं निरासवे;

भवकोडिसंचियं, कम्मतवस्सनिज्जरिज्जइ. ૬

અર્થ—જેમ કોઈ મોટા તળાવમાં પાણી આવવાનો માર્ગ રૂંધી રાખવાથી તે તળાવ ઉપયોગ અને સૂર્યનાં કિરણનાં આકર્ષણવડે ધીમે ધીમે સોષાઈ જાય છે, તેવીજ રીતે જો સાધુ પાપકર્મનાં આવવાનો માર્ગ રૂંધે તો કોટી-ભવમાં તેને લાગેલાં કર્મનો તપવડે ક્ષય કરી શકે છે.

આહાહા ! કેવો અભ્યંતર તપનો મહિમા ? કોટી વર્ષનાં કર્મો એક અદ્યવારમાં અભ્યંતર તપથી ક્ષય થાય છે, એમ શ્રી વીરપ્રભુએ કહેલ છે. માટે અભ્યંતર તપ-વિના આત્મા અજર, અમર, થતો નથી. જેથી હે આત્મનૃ !

અભ્યંતર તપનો અલૌકિક મહિમા અનુભવી બાહ્ય તપ મહદ્દુષ્ટે રાખી આત્માને ઉજવળ કર, પણ આશીસવમાં અને પુદ્ગળીક મુખનો પ્રેમી થઇશ નહિ. આ ઉપરથી હે વાચક ! મનસાથે સ્વતંત્ર વિચારથી જોઇ લે કે, બાહ્યતપ આશીભાવે આહરીને પુદ્ગલીક વસ્તુનો મોજશોખ મેળવવા કરતા અભ્યંતર તપની મહત્વતા જાણી તેને ક્રિયામાં મૂકી જન્મ મરણની અસહ્ય વેદનાને ઠોકર મારી મોક્ષમહેલનો અખંડીત આનંદ મેળવવો તને ઠીક લાગતો નથી ? જરા વિચાર કર કે, ઉપવાસ, વ્રત, નિયમ, દેખાડેખીયે અથવા તો પ્રચલીતભાવે અથવા તો કાંઇ પણ આશાનાં બંધનથી ધારણ કરી ઘરમાં કલેશ, કંકાસ, કરવો તે શું તને ફળદાયક લાગે છે ? તેનું કારણ એટલુંજ કે ગળ ઉપર-વટની તપશ્રિયા સ્વાભાવીક કષ્ટદાયક લાગે અને તે કષ્ટને ઇલાવવા ક્રોધ ભલુકી ઉઠે, અને તેનેજ પરિણામે કલેશ, કંકાસનું આવાહન કરવું પડે છે.

જોકે બાહ્યતપ કરવો નિરર્થક નથી, તેની પણ જરૂરીયાત છે, પણ જે પ્રમાણમાં જે રીતિયે અને જે ક્રિયામાં તે આહરવો જોઇયે, તે તે પ્રમાણ, તે તે રીતિ અને તે તે ક્રિયામાં તું અજ્ઞાત હોવાથી જેટલું ફળ ઉપાર્જન કરવાની તું ઇચ્છા રાખે છે તે ફળ કરતા ઉલટું કેટલાક આવરણો વહેરી લે છે. પાંચ રૂપીયાની કમાણીની ઇચ્છા કરનાર

વ્યાપારો ભલેટો પચીશ રૂપીયાની તુકશાનીમાં પહેંચે છે માટે તું જે જે બાહ્યતપ ક્રિયાઓ આદરે તેનો યથાર્થ આશય સમજી જાણી પછી અંગીકાર કર તો તને લાભદાયક નીવડશે, અને તેની સાથે અભ્યંતર તપની ક્રિયાઓનું નિરંતર સેવન કરીશ તો તને વધારે ફળદાયીક નીવડશે, અંતે જન્મ મરણનો ફેરો ટળશે, અને તું જરૂર મોક્ષગામી બનીશ.

માટે હે વાચકવર્ગ ! પુણ્યક્રીક સુખની ઇચ્છા રાખવા કરતા મોક્ષની ઇચ્છા અભ્યંતર તપની સહાયથી રાખ, અને તે રખાવવા શ્રી ભીરપરમાત્મા મને અને તને સહાય બદ્ધે એવી મારી ચાલના સફળ થાઓ એજ અભિલાષા છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

સંયમ.

ઉપરનાં પ્રકરણમાં દર્શાવેલ તપની મહત્વતા સાથે સંયમની મહત્વતા કાંઈ ન્યૂન નથી. કારણકે જેવો શરીરનાં જમણા અને ડાબા ગાત્રોનો સંબંધ છે, તેવોજ સંબંધ તપ અને સંયમનો છે. માટે સંયમનાં યથાર્થ અર્થને સમજી તેને ગ્રહણ કરે તો આત્મા અલૌકીક સુખનું જ્ઞાન

પાંખી શકે છે, અને ત્યારે જન્મ-જરા-મરણ-આદિ દુઃખો પણ તે આત્માને કાંઈ પણ અસર કરી શકતા નથી.

વીતરાગ દશા એ મોક્ષના અવર્ણનીય આનંદભરેલા મહેલની પ્રવેશ બારી છે, અને તે દશા પ્રાપ્ત કરવાના મુખ્ય સાધનો તપ અને સંયમ છે. જો કોઈ પણ વ્યક્તિ મોક્ષ મહેલમાં પ્રવેશ કરવાનાં સાધન એક બાળુ મુકી એકાએક ફૂટકો મારવા જાય તો નિશ્ચે પછડાય છે, અને બેહોશ દશામાં આવી પડે છે. માટે ક્રમે ક્રમે તેમાં પ્રવેશ કરવા પ્રથમ સાધન તો સંયમજ છે.

હવે હું સંયમની વ્યુત્પત્તિ સમજાવું છું. સંયમ એટલે સમ્યક્ પ્રકારે યમ નામ આત્માને નિયમમાં જોડવો, તેનું નામ સંયમ કહેવાય. આપણામાં અપભ્રંશ તરીકે પ્રચલીત ભાષામાં બેલાતો સંજમ શબ્દ તેજ આ સંયમ.

ત્યારે નિષ્કામ વૃત્તિથી ફક્ત આ અસાર સંસારમાં દુઃખનાં ડુંગર ચડેલો આત્મા. પોતાના ખરા સ્વરૂપનું દ્રવ્ય દષ્ટિએ દેખે છે, ત્યારેજ તેને સંયમ અંગીકાર કરવાની પ્રબળ ઇચ્છા થાય છે; અને તે ગ્રહણ કર્યા પછી વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત કરી “ આત્મા સર્વ ભૂતેષુ ” એમ જગતનાં સર્વ પ્રાણીઓને નિહાળે છે. તે વખતે તે માણ-તાણ, સાણ-નરણુ આદિ સર્વ અસત્ય પ્રમણાથી વિમુખ થાય છે.

કોઈ પણ વસ્તુમાં તે ભિન્નતા દેખી શકતો નથી,

અને આ જગતમાં મસ્ત સ્થિતિમાં વિચરે છે, તેવા સંયમી આત્માને નથી કોઈ ચીજનો ભય, નથી કોઈ મનુષ્યનો ભય કે નથી મરણનો ભય. અવસાન આવવા વખતે જેમ કોઈ શુભ પ્રસંગ આવી લાગવાનો હોય તે પ્રમાણે તેને ભેટવાને તે આત્મા ઉત્સુક બની રહ્યા હોય છે.

આહા હા ! ધન્ય છે તેવા મહર્ષિયોને, તેવા મહા મુનીયોને અને તેવા સમર્થ આત્માઓને કે પોતે તો શુ' પણ તેમના પ્રભાવથી, તેમની જ્ઞાન પ્રસાદીથી ભવીજનો દુસ્તર સંસારને તરી જવા શક્તિવાન બને છે.

તે સંયમ કયો ? આજકાલનાં મુનીયોમાં આશીર્વાદે અંગીકાર કરેલ સંયમ નહિ; માર્ગ તાર્ગ દર્શાવતો સંયમ નહિ; પુસ્તક ચેલાની વાસનાની ભયંકર આગમાં બારેલો સંયમ નહિ; બાડા, ગચ્છ, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓમાં ભયંકર ખટપટ વધરાવી આનંદ મનાવનારો સંયમ નહિ; પણ તે સરાગ સંયમ છે, તેનાથી તો જ્યારે બહુજ સાવચેતીથી, અડગ શ્રદ્ધાથી, અને વડરીપુનાં પૂર્ણ ભયથી નિશક્તિ ત્રાસતો રહે ત્યારે ફક્ત દેવગતી પામે; પણ જે મોક્ષનાં મહેલને હડસેલો મારી પ્રવેશ કરાવે તે તો વીતરાગ સંયમ, અને તેનીજ જરૂરીયાત છે. તેટલા માટે,

શ્રી ભગવતી સૂત્ર સતક ૨, ઉદ્દેશે ૫ મેં વીર પ્રભુએ કહ્યું છે કે, પૂર્વનાં સંયમવડે કરી મુની દેવગતીમાં જાય છે.

“ પુલ્લ સંયમેળ ” પૂર્વનાં સંયમે કરી સાધુ દેવગ-
તીમાં જાય, એમ પ્રભુએ કહ્યું તો પૂર્વ સંયમ કેને કહેવો ?
અને તેનું સ્વરૂપ શું ?

સંયમ બે પ્રકારનો કહ્યો છે. જેમાં ૧ સરાગ સંયમ, અને
૨ વીતરાગ સંયમ, તેમાં વીતરાગ સંયમ હાલકાળે પ્રાપ્ત
કરી શકાતો નથી, અને હાલ બાહ્ય વૃત્તીથી જે સંયમીયો
સંયમ પાળે છે, તેમાં એટલી હદે સરાગભાવ જોવામાં
આવે છે કે, મારા ચેલા, ચેલી, પુસ્તક, પાંના, શ્રાવક, શ્રા-
વીકા, અને અમુક ઉપાશ્રય મારો, અને અમુક ઉપાશ્રય
મારો નહિ; એવાં અનેક કારણોને લઈ આ આત્મા અન્યંત
ભારે થાય છે. અને તેથી પણ વિશેષ અંતરભાવે વિચાર
કરીએ છીએ તો આ શરીર માફ, તેને માટે અનેક પ્રકા-
રની ઉપાધી ભોગવવી અને તેની શુશ્રુષા કરવામાંજ આનંદ
માની આત્માને અવશ્યે, તેથી પણ અવ્યંતર જોતાં શુભ
કર્મોનાં ઉઠ્યે ખમા ખમા થાય, જ્યાં જાય ત્યાં હજારો
મનુષ્યો પૂજે જેથી આનંદ માને, તેમાંજ શ્રેય માને, અને
કદાચ કોઈએ અશુભ કર્મનાં ઉઠ્યે અપમાન કર્યું તો ખેદ-
ભાવ પ્રગટ થાય અને અહંભાવે હિંસા કરવામાં આત્મા
પ્રેરાય, શ્રી આચરં વિમોક્ષા નામા અધ્યયનનો ઉદ્દેશો ૧
લો. તે મધ્યે કહ્યું છે કે-

પાઠઃ-જે અન્નેષ્ણ પૃથ્વિર્કાણિ દંડં સમારંભંતિ તે

સિંધિયં લજ્જામો તં પરિણાય મેહાવી, તંવા દંડં અન્નં વા
દંડનો દંડમી દંડં સમારંભેજ્જાસિ, તિચ્છેમિ.

અર્થ—જે અનેરા છકાયને વિષે એ સમારંભે કરીને
અમે લાલએ છીએ એહવો અધ્યવસાય હૈયે આણી, તે
છકાયનાં જીવના આરંભ સમારંભમાં મોટો અનર્થ જાણીને
પડીત પ્રાણાતિપાત ઠંડ અથવા અનેરા મૃષાવાદાદિ ઠંડની
બીકે સમારંભે નહિ તેને ત્રીકરણ શુદ્ધ એમ હું કહું છું.

એવું જાણીને મેધાવી પુરૂષ સંયમ ગ્રહણ કરીને જે
છકાય જીવનો આરંભ સમારંભ, નવે કોટી કરતા જોઇને
અમે લાલએ છીએ અને તે માર્ગને લક્ષ્યનારો છે. સં-
યમ લઈ પછી પ્રમાદ સેવો આત્માનું સ્વરૂપ ભૂલી શિષ્ય,
પુસ્તક, વસ્ત્ર, પાત્રાદિની ઉપાધી વધારી અખંડ જ્યોતિમય
આત્માને અવરાવવા અપકૃત્યો કરે છે તેજ વ્યવહારીક
અશુદ્ધ સંયમ સમજવો. એક કવી કહે છે કે,

ઉપરનો ડોળ દેખી નહિ લલચ્યાવા વિષે-ગાયન.

[બળીયા કાકાને પ્રણમીએ—એ રાગ.]

વેશ બાદ્યને નહિં વંદીએ, કરે મિથ્યા કલેશ રે,

લોકપુત્રનાં લોભથી, ભણે શાસ્ત્રો વિશેષરે;

ફરી દેશ વિદેશ રે,

વેશ બાદ્યને૦ ૧

પ્રતિક્રમણુ પોતે કરે, નોય અંતર વેરાગ રે,
મૃધા વહે વાતવાતમાં, જોઈ બગલાનો ત્યાગ;
ભૂલે માંછલા અથાગ રે. વેશ૦ ૨

તપસ્યા તપે માસમાસની, કરે ભૂમિ પરં સેજ રે,
લોચ કરે નીજ કેશનો, પાળે આઝી પરેજ;
માની ઉપાધી એજ રે. વેશ૦ ૩

પૈસા પૂતનાં લોભથી, પય મિશરી પછવાન રે,
રાગી ધરે નિત્ય આગળે, આણા મૂકી હેવાન;
શુરૂ કરે શુભુગાન રે. વેશ૦ ૪

વિદ્યા અભ્યાસની લાલચે, ફરે રામાઓ રોજ રે,
નિહાળે અગોપાંગ નેત્રથી, કરે પિકારી મોજ;
રાખી મમતાનો જોજ રે. વેશ૦ ૫

મિષ્ટવચન મુખ ઉચરી, કરે કુડા કુકર્મ રે,
પાળી રાખે નીજ પેટમાં, મુકી બીકુનો ધર્મ;
જુઓ કેવો અધર્મ રે. વેશ૦ ૬

માન પ્રતિદાને વશ થઈ, નોય યોગતાની ગંધ રે,
યોગ વહે ચારિત્ર લઈ, કરે મુનીઓમાં ધંધ;
તેના અનુયાયી અંધ રે. વેશ૦ ૭

આચાર્ય ઊપાધ્યાય થઈ ફરે, વળી ગણી પન્યાશ રે;
તપ કરી તપસી નામથી, કરે ઓળખાવા પ્રયાસ;
તેનો બગડે સન્યાસ રે. વેશ૦ ૮

રાખે પરિશ્રદ્ધ પોટલા, સાલ હુસાલા ખાસ રે;
ત્યાગી થઈને રાખે તેટલું, નોય ગૃહસ્થની પાસ,
વળી વધતેરી આશ રે. વેશ૦ ૬

અલેહ ભાવ બહિર કરે, રાખી દ્રષ્ટિમાં ભેદ રે,
ગચ્છનો મમત્ત્વ મુકે નહિ, પડયા ગાડરીયાં કેદરે;
નાહિ આત્માને ખેદ રે. વેશ૦ ૧૦

મગમાં રહેલ જેમ કોરડુ, નાહ સીંઝે જરૂર રે,
તેમ 'નવિન' તરશે નહિ, એવા કુટીલ કરૂર;
થઈ ફરે મગરૂર રે. વેશ૦ ૧૧

આહાહા ! આ બધું શું સુચવે છે ? તે સરાગ સંજમ-
પણું સુચવે છે, અને સરાગપણે સંસારીનો અતિ પરિચય
વધવાથી આસીભાવે આધાકર્મિ આહારાદિક દેવામાં આવે,
અને મુની પણ રાગ બંધનમાં રંગાણાથકો તેવા પ્રકારનાં
આહારની જવેખણાં કર્યાવિનાં ગ્રહણ કરે તો આત્મા કર્મ
કરી અવરાય છે. તેટલામાટે તે રાગબંધનની ઉપાધી અલગ
કરી વીતરાગ સંયમ ધારણ કરે તોજ આ આત્મા અજર,
અમરપણું પામે.

શ્રી આચારં સુત૦ ૧, અધ્ય૦ ૩, ઉદ્દેશો ૧ લો તે
મધ્યે કહ્યું છે કે,—

પાઠ—સુત્તા અમુણીસયા, મુણિણોસયાજાગરંત્તિ,

અર્થ:—અસંયતિ, મિથ્યાત્વી, મોહ, નિદ્રાએ સુતા

છે, તે સદાયે અસંયતિ જાણવા. જે તત્વનાં સ્વરૂપને જાણે અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગનાં પ્રકાશક અને તેજ પ્રમાણે ક્રિયાનાં કરવાવાળા તે સાધુ સદાય જાગતાજ જાણવા.

શ્રી આચાર્ય અં ૩, ઉદ્દેશો ૩, તે મધ્યે કહેલ છે કે,
પાઠ-જમિણં અન્નમન્ન વિત્તિર્ગિગ્દ્ધ પાઠિલેદાદા નકરેદ
પાવકમ્મં કિંતથ્યમુણી કારણાંસિયા સમયં તથ્ય ઉવહાદા અપ્પાણં
વિપ્પસાયદા.

અર્થ:—જે કોઇ આત્મદ્રષ્ટિવિના અન્યનો (લોકોનો) ભય આલોચીને પાપકર્મ કરતો નથી, એટલે ગુરવાદીક, અને અનેરા પ્રાણીની લાજે આધાકર્મ આદિ આહાર ન કરે તથા પાપકર્મ ન ઉપાજે તોપણ તેને સાધુ ન કહિયે.

તો પછે સાધુ કોને કહેવા ? હે શિષ્ય ! જેનામાં સમતાભાવ અથવા સિદ્ધાંતોક્ત આત્મિક ક્રિયાનું સ્વરૂપ હોય તે આલોચી વિચારીને કર. તેનેજ મુનીભાવનું કારણ જાણવું. એમ સિદ્ધાંતની ઉત્પેક્ષાએ વિવિધ પ્રકારે પ્રશ્નો કરી ચિત્તને સમાધી મેળવે તે ભાવમુની જાણવા. અન્યથા દ્રવ્યલીંગી સાધુ સમજવા. કારણ કે દ્રવ્યલીંગ ધારણ કર્યું એટલે શું આત્મસિદ્ધી થઇ ? ના ના, ખીલકુલ નહિ. માત્ર લીંગ (વેષ) તે વ્યવહારદ્રષ્ટિએ ફક્ત રક્ષણકર્તા છે, પણ મોક્ષહેતુ નથી. સ્વહરણ, મુહુપત્તિ, ગ્રહણ કરી સ્વેત વસ્ત્ર યા પીળા વસ્ત્ર કે મલીનમાં મલીન વસ્ત્રો ધારણ કર્યા એટલે

શું મોક્ષ મળી ચૂક્યો? ના, કારણ કે જ્યાં સુધી બાહ્ય-સ્વભાવથી નિંદા, ઝેર, વેર, ઇર્ષ્યા કરી અત્યંત ખટપટ કરવામાંજ આનંદ માનનાર મુની બાહ્યડોળ ખતાવવા બગલાની માફક એક પગે ઉભો રહી માત્ર મચ્છ ગ્રહવા મશગુલ બની રહે ત્યાં સુધી તે ખરેખર વેષને લજવે છે. લોક-માન્યતા છે કે, (ખડું ઢમઢોલ માંડે પોલ, ઉપર છત્રછાંયા.) એટલે જ્યાં ખડું ડોળ ત્યાં ખડું પોલ હોય છે. દાખલા તરીકે દુકાનદારને જ્યારે દેવાળુ કાઢવું હોય ત્યારે બમણો વ્યાપાર કરે, અને ખડું ડોળ ખતાવે તેજ ન્યાયે હે ભવ્યજીવ ! બાહીરનો ખલકો કેળી ભુલતો ના !

શ્રી વીરપ્રભુએ પન્નવણાજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, પત્તર ભેદે સિદ્ધ થઈ શકે છે. તેમાં સ્વર્ણગે એટલે વીતરાગનાં વેષે, અન્યર્ણગેસિંધ્યા તે બાવા, સન્યાસી, કૃત્રીરાદિ, અને ગૃહસ્થર્ણગે સિંધ્યા તે ગૃહસ્થાવાસમાં વસતા થકા પણ સિદ્ધ ગતીની પ્રાપ્તી કરી શકે છે. તાત્પર્ય એટલોજ કે, ગમે તે ર્ણગે હોય, પણ જો શુભ પરિણામે ચડી, મિથ્યાત્વના પર્યાવની હાની કરતા કરતા અપૂર્વ કરણે ચડી અદ્યવારમાં શુદ્ધ પરિણામે, કેવલ્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તી કરી મોક્ષ બાંધે છે. તેવો ભાવ જો સંયમીને ન આવે તો માત્ર દ્રવ્યલીંગીજ છે, અને તે પ્રાણી મોક્ષનો અધિકારી થતો નથી. તેવા દ્રવ્યલીંગી ઠાર ઠાર ભયને પામે છે. વીરપ્રભુએ શ્રી આચાર્ય સુત૦ ૧, અધ્ય૦ ૩, ઉદ્દે૦ ૪ થા મધ્યે કહ્યું છે કે,

પાઠ—સવ્વતોપમત્તસ્સ અધર્મીયં સવ્વતો અવમત્તસ્સ નધર્મીયં.

અર્થ:—સર્વજ્ઞ, સર્વ પ્રકારે કરી જે ઉપદેશ દીએ તે કહે છે. પ્રમાદીને ભય છે. સંસ્કાર જમણાદિકનો સર્વ પ્રકારે કરી અપ્રમત્તને ભય નથી, કાશ્ણકે લેને આત્મિક-સ્વરૂપમાં નિરંતર ઉપયોગ પ્રવર્તે છે માટે. વળી અનુયોગ-દ્વારમધ્યે કહ્યું છે કે—સંયમ પાળે છે છતાં જો સંયમને વિષે આત્માનો ઉપયોગ નથી તો તે દ્રવ્યસંયમ છે, અને શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં પણ “આયાસંજમે” એટલે આત્મા તેજ સંયમ, એટલે આત્માને વિષેજ જેનો ઉપયોગ છે, તેજ સંયમી કહેવાય. વળી શ્રી આચાર્ય મુત ૧, અધ્ય ૪-૫, ઉદ્દેશે ૩, મધ્યે કહેલ છે કે:—

પાઠ—જંસમ્મંતિપાસહ તંમાણંતિપાસહ જંમાણંતિપાસહ તંસમ્મંતિપાસહ.

અર્થ—જે સમ્યક્જ્ઞાની હોય તે મુનીનાં ભાવસ્વરૂપને જાણે એટલે જ્યાં સમ્યક્જ્ઞાન ત્યાંજ મુનીપણું છે, અને જ્યાં શુદ્ધ મુનીપણું દેખ્યું ત્યાં સમ્યક્જ્ઞાનપણું દેખ્યું જાણવું.

અહાહા! શું સંયમની ખુબી કે, જે આત્મ સ્વરૂપને જાણી સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્ન-ને શુદ્ધ ભાવે આશપે, તેને પ્રભુએ સંયમી કહ્યો પણ તે ભાવ વિના એટલે આત્મ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયા વિના જેણે ગાડરીયા પ્રવાહની માફક પુફ્ફગલીક મુખ પાંમવા ખાધા-

પિધાની લાલચે દિક્ષા ધારણ કરી તેણે વ્યાવહારીક લીંગ
ધારણ કરવાથી આત્માને બગાડયો છે, અને રસ ગૃહી
થઈ લેખને લજ્યો છે. એક કવીએ કહ્યું છે કે—

લિંગને લજવી આત્મધન ખોવા વિષે—ગાયન.

[પરદારાના સંગમાં લુપ્ત્યા જે નરનાર—એ રાગ.]

આત્મ સ્વરૂપ ન ઓળખ્યું, ઓળખ્યો નહિ શુદ્ધ ધર્મ;
વિણ વેરાશ્યનો વેષ ધરી, ખાંધતો બહુલા કર્મ;
અનુભવ વિના એ નહિ મળે, વિના આત્મિક જ્ઞાન. એ ટેક.૧
સ્વગુણ ભૂલીને સાધુજી, પુણ્યલ પ્રેમે લોભાય;
શબ્દ રૂપ રસ ગંધમાં, અંધ અતિશે ધુંચાય. અનુભવ૦ ૨
મૂઠુપતિ ખાંધી મમત્વ ગ્રહ્યા, ઇર્ષાએ બન્યો અંધ;
આત્મ વૈર વધારીને, કરતો ધર્મમાં ધંધ. અનુભવ૦ ૩
મલિન વસ્ત્રોથી મુંઝાવતો, દુનિયાને દુઃખ દેણુ;
ક્રિયા કાંડમાં કોઇનું, સુણે ન આત્મિક કેણુ. અનુભવ૦ ૪
સાંખ્ય અને સંવેગીયો, સમજ્યા નહિ સારાસાર;
સ્વામી અતિત ગોંસાંઈજી, હરવેષ જન્માદિ હાર. અનુ૦ ૫
ભાન વિનાં ભગવાં ધરી, પાંચે ઇંદ્રિયો પોષ;
કુમત્તિ કુટીલના સંગથી, અંતર આણતો રોષ. અનુ૦ ૬
ભક્ત બની ભવ ઠગવા, કંઠી તિલક કપાળ;
ઉપરતોરે આછી બની, બિંતર ભઠકારે ભાળ. અનુભવ૦ ૭
બમવા ધ્યાનને બહુ ધરે, ધીરે ધીરે ઉઠાવે પાથ;
અંતર મેલ અધિક ધરી, મચ્છગ્રહી મક્કલાય. અનુભવ૦ ૮

વૈરાગ્ય વિણ વાતો કહી, કપટે ખેલતા દાવ;
 કુમતિ નારો કુ સંગમાં, લેતો સુમતિ ન લાવ. અનુ૦ ૯
 જ્ઞાન ક્રિયા વિણ ગર્વથી, બાહ્ય તપતો તવ;
 વેષ સજી વ્યવહારનો, બોલી બગાડે ભવ. અનુભવ૦ ૧૦
 પંચ વિષય ખ્યાલો ગ્રહી, પીતા પ્રાણ ઝટ બચ;
 માટે કહ્યું મુજ માનીને, અનુભવ અંતર લાય. અનુભવ૦ ૧૧
 મદ મત્સર કામ ક્રોધને, અહંકાર ઇર્ષ્યા કાઢ;
 ગર્વ આગ્યે ગર્દભ બની, નાક નિશ્ચે ન વાઢ. અનુભવ૦ ૧૨
 રાગ દ્રેષ રૂણ પરહરી, આત્મ અનુભવે જેહ;
 તેહ વાઢો તોડે તતક્ષણે, નિશ્ચે નહિં સંદેહ. અનુભવ૦ ૧૩
 ભવનો ભય મુની શિર ધરી, ઓળખો આત્મ સ્વરૂપ;
 નહિતો મણિ તુલ્ય દેહ આ, પ્રપંચે પડશે રૂપ. અનુ૦ ૧૪
 સંવત ઓગણી સત્યોતેરે, પેખી પૂરણ પોલ;
 આનંદધન કહે આજથી, અંતર ચક્ષુ મેં ખોલ. અનુ૦ ૧૫

બાહ્ય મુની માત્ર પુણ્યલોક સુખનો પ્રેયો સંયમ
 ગૃહણ કરી લોક પુણ્યવા અર્થે આત્માને પ્રેરે તો તે
 આત્મિક સુખને ગુમાવે અને આત્મિક સુખ વિના અંત-
 રનો આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે નહિં. માત્ર વાહ વાહ કેવલ-
 વવા આચાર પાળે છે, પણ પ્રભુએ શ્રી ૬૨૦ અધ્ય૦ ૯
 મેં કહ્યું છે કે-

પાઠ:-ચતુર્વિદ્યાસ્વરૂપ આચારસમાધિ ભવત્તંજહા ? નોઈહ
 લોગ ઠયાપ આચારમદિઠેજ્જા ૨ નોપર લોગ ઠયાપ આચાર

મહિતેજ્ઞા ૩ નોકિત્તિ વતસદસિ લોગ ઠવાઈ આ-
વાસ્પમહિતેજ્ઞા ફન નથ્થઞરિહંસેઈં હેઝઈં આયારમહિતેજ્ઞા.

અર્થ:—આચાર સમાધિનાં ચાર લેક તે કહે છે.
(૧) ઇહલોકનાં સુખ માટે આચાર પાળે નહિં; (૨)
પરલોકનાં સુખની ઇચ્છાએ આચાર પાળે નહિં; (૩)
કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ, શ્રદ્ધા પાતવા માટે પણ આચાર
પાળે નહિં; (૪) અરિહંત, પ્રણીત સિદ્ધાંત શિવાય
અન્ય માટે આચાર પાળે નહિં, એ ચારે પદ વિશેષ
ધ્યાનમાં રાખવા લાયક છે, પણ વશ કીર્તિને અર્થે આ-
ચાર નહિ પાળતા ફક્ત એકાંત નિર્જરાને અર્થે આત્મિક
સુખ અનુભવવા માટે સંયમ લઈ શુદ્ધ આચાર પાળવો,
અને તે પ્રમાણે પાળે તોજ સંસારરૂપી સમુદ્ર ઓલાંધીને
પાર પામે; નહિ તો પછે અનેક લવ લગી, ગચ્છ લેદ,
વાડાલેદ, મમત્વ, રાગ, દ્વેષ, નિંદા, ને ઇર્ષારૂપી અગ્નિમાં
શુદ્ધ આત્માનું બળીદાન દેઈ, આત્માને અવરાવી, અંતે
અવશ્ય અધોગતિ આવશે, આ બધુ થવાનો મુખ્યત્વ હેતુ
મારો આત્મા એમ માને છે કે, આગળનાં મુનાઓ અપ્ર-
તિબંધપણે બળીયા વિગેરે શાન્તિ સ્થળમાં ઉતરી આત્મા-
નુભવમાં રમણુ કરી આત્મ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતા હતા,
પરંતુ આજકાલ મુનીયો વસ્તિમાં વશ્યા અને ગૃહસ્થીનો
પરિચય વધવા લાગ્યો, અને વધતા વધતા છેવટે સંસા-

રીયોનો સંસ્કાર સાધુઓમાં આવવા લાગ્યો. અને તેથી સ્વ ભાન ભૂલી ઉપાશ્રયમાં આનંદ માન્યો, પણ હાલ કાળે તેવા ઉપાશ્રય યા ધર્માલયોને બહલે કર્મીલયો તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા પ્રાયઃ જોવામાં આવે છે, કારણકે ધર્માલયો એટલે આત્માને શાન્તિ મેળવવાનું સ્થળ, ધર્મનાં મકાનમાં પ્રવેશ કરવાનો વિચાર ઉદ્ભવે છે, ત્યાંથીજ તેનાં હૃદયમાં જે જે પાપવાસનાં મલીન હોય છે, તે તે વાસનાઓ દૂર થાય છે, અને પછી તેવા શાન્તિ સ્થળમાં આવી જ્ઞાનામૃતનું પાન કરી આત્મ શાન્તિ ધર્મ પૂર્ણપણે અનુભવે છે, અને આત્મ શાન્તિ મળે તેથીજ ધર્માલયો સમજવા પણ હોલતો. ધર્માલયોને બહલે કર્મીલયો થયા છે. ધર્માલયમાં આવવાનું કારણ કે—

**શ્લોકઃ અન્ય સ્થાને કરોત્તિ પાપં, ધર્મસ્થાને મુચ્યતે;
ધર્મસ્થાને કરોતિ પાપં, વજ્રલેપો ભવિષ્યતિ.**

અર્થઃ—અન્ય સ્થાનકે કરેલ પાપ ધર્મ સ્થાનકે મુકાય છે, અર્થાત્ કર્મ નાશ પામે છે, પણ ધર્મસ્થાનકે કરેલ પાપકર્મ વજ્રમય બને છે તેથી અન્ય સ્થાને કરેલ પાપને દૂર કરવા માટેજ ધર્માલયમાં આવવું થાય છે પણ તેને બહલે કર્મીલયો થાય છે. કેમકે કહેવાતાં ધર્માલયોમાં જ્યાં પ્રવેશ કરવાનો વિચાર થયો કે, તેનાં અંગમાં ઝેરની

દહેર લાગી, અને વિષય, કષાય ઉદ્ભવ્યા અને તે ઝેર સંપૂર્ણ શરીરમાં વ્યાપ્ત થતા રાગ-દ્વેષમાં રંગાણાથકા, નિંદા, ઇર્ષ્યા, ગાળાગાળી, લડાલડી અને છેવટે શરીર ઉપર વ્યવહારિક ધર્મનું ચિન્હ હોવા છતાં મારામારી કરવામાં પાછા પગ ખેંચવા ઉપર લક્ષ્ય નથી. શું આ ધર્મોલ્લેખો ? ના, ના, બીલકુલ નહિં, ખરેખર ધર્મોલ્લેખોનું જ વિશેષણ આપવામાં બાધક નથી, પણ એક ફક્ત દુનિયાને ઠગવા માટે માંડેલી દુકાનો સમજવી, અને તેને નામે અનેક પ્રપંચો કરી પૈસા લેવા કરવા એજ આશય સમજાય છે. તે માટે હે મારા બહાલા આત્મનૃ ! ચેત ચેત ! નહિ ચેતે તો સમય નજીક આવ્યો. માટે કહેવાતા ધર્મોલ્લેખોને છેટેથી નવ ગળનો નમસ્કાર કરી તને જે સ્થળે શાંતિ મળે તેવા સ્થળમાં પ્રવેશ કરી, ધર્મ ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાન ધ્યાઈ સર્વ બંધનનું બંધન તોડી આત્મ સુખ અનુભવી લે.

હે ભવભીડ ! જો તને આત્માનો ડર હોય તો સરાગ સંયમ અંગીકાર કરી પ્રમાદ ન કર. જેમ ગૌતમસ્વામી સરાગ સંયમી હોવા છતાં પણ અપ્રમાદપણે શાન્તિ સ્થળમાં રહી, આત્મા જ્યોત જગાવી; તેવીજ રીતે તું પણ શાન્તિમય સ્થળ શોધી આત્માનુભવથી તારા આત્માની જ્યોત જગાવ તો જ તારા સંયમનું ફળ સાર્થક, અન્યથા નહિં. પણ લાંબા કાળની સરાગ સંયમને મદદ સ્વરૂપ આપનારી ભાવના એકાએક અદ્રશ્ય થઈ શકે ? તેને તો

સરાગ સંયમજ મોક્ષ સ્થિતિ છે, એમજ ભાસ થાય છે. ખરેખર નરક સ્થાનમાંજ વિચરતા ક્રીડાને ગુલાબની મીઠી પરાગનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ક્યાંથી હોય ? આ સંસારમાં દુઃખમાં સંડોવાયેલા પામર જીવને મોક્ષના અકથનીય આનંદનું ભાન ક્યાંથી હોય ? ન જ હોય. પણ હું સમજી શકતો નથી કે અંધકારમાં ઉછરેલો વ્યક્તિ પોતાની છતી આંખે દીપકનાં પ્રકાશને તીમિરનાશક જીવે છે, છતાં અંધકારને સત્ય અને દીપકને અસત્ય કેમ માને ?

આહા હા ! કેટલું અજ્ઞાન તિમીર ! કેટલો મારા તારાપણાનો ભાવનાનો પ્રભાવ ! નિશ્ચય માનજે કે ગમે તેટલી ખુશામત કરીશ, અને તે માટે ગમે તેટલા પાપના પોથા બાંધીશ છતાં તારો સરાગી મુની તને મોક્ષમાં નહિ લઈ જઈ શકે. કારણકે જ્યાં પોતે ખૂડતો હોય ત્યાં અન્યને કેવી રીતે બચાવી શકે ? તે શક્તિ શ્રી તીર્થંકર પરમાત્મામાં નથી. તેઓએ પડ્યેલા રસ્તાને અંગીકાર કરી જેમ પોતે પુરૂષાર્થ કરી મોક્ષગામી બન્યા તેમ તું સ્વપુરૂષાર્થ આદરી આશીર્ભાવ વિનાનો મનઃ સંયમ પાળીશ તો જ તારી મન કામના સફળ થશે, અને તે માટે પ્રથમ સાધન જે આ સંયમ તેનો અર્થ સમજી મનન કરી પાલન કરતા શીખીશ તોજ લેખકના લેખનો હેતુ કાંઈક અંશે સફળ થશે સમજશે.

મારો આશીર્વાદ છે કે, હું વાચક વચ્ચે ! તું તારી વૃત્તિયો નીચમમાં રાખી બિન્નતાનો લાવનારો તજી હથ પુરુષાર્થ ગ્રહણ કરી મોક્ષ મહેલમાં ચાલ્યો જા. એવી મારી ઉમેદ શ્રી હયાળુ વીર ગર લાવે એવો પ્રાર્થના નીશ-હિન મેં કરી છે, કઈ છું અને કરીશ. અસ્તુ.

પ્રકરણ ૬ હું.

અવનતિ સ્વરૂપ દર્શન.

આ પ્રકરણ લખતા મને પૂર્ણઅંશે ખેદ થાય છે, અને અંતઃકરણ દિલગીરીથી છવાઈ જાય છે. અસત્યતાના અંધ ચક્ષુઓ સત્ય સ્વરૂપ ક્યાંથી નિહાળી શકે ? તે અંધ-ચક્ષુઓને ખુલાં કરી દેવા માટે મારે આપને આ “દર્શન” રૂપી ઔષધ આપવા ફરજ પડે છે, જે લખતા હાથમાંની કલમ પણ અટકી જાય છે, છતાં જૈન ઉન્નતી માટે આ હૃદયની તિવ્ર લાલસા સત્યતાનાં વીજળીક ચમકારાને ઉત્પન્ન કરે છે, અને તે ચમકારો હાથને ઉપાડી અટકતી કલમને ચલાવી લખવાનું કુદરતી ફરમાન જાહેર કરે છે. જેથી હું નીરૂપાય છું. માટે મારા તરફ અસત્ય દોષ-દ્રષ્ટિએ જોશો નહિ.

જૈન બંધુઓ ! ચોમેર જરા તમારી નજર ફેરવશો ? શું જણાય છે ? જીવો જીવો ધંધા, કુસંપ અને વૈર જવાળા

સર્વત્ર લાગી ગઈ છે, અને તેની આગ ભભુકા ગંભીર સ્વરૂપ ધારણ કરી ચોમેર ઉડી, બાકી બચત થયેલને પણ બાળી ભસ્મીભૂત કરવા મથન કરી રહ્યો છે. તે આગથી આપણે સહુ બળવા લાગ્યા છીએ, છતાં હારિદ્રીની પેઠે આપણે જ્યાં સુધી તદ્દન દગ્ધસ્થિતિમાં નીરૂપાયે આવી જઈ ત્યાં સુધી આ પ્રબળ આગનું ભાન સરખુંએ થતું નથી.

આહાહા ! આપણી કેટલી અધમતા ! બંધુઓ ! આ આગનાં પ્રભાવે આપણે નીરૂપાય બની જવાને ફક્ત થોડીજ વાર છે, માટે તેટલા ટુંક સમયનો લાભ લઈ ચેતો, જાગો અને આપણાં કર્તવ્યો તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકો. જે કરવાનું યોગ્ય છે તે ધારણ કરો, અને અન્ય સર્વ અયોગ્ય વર્તનને ફેંકી દો; આપણે જૈનધર્મની અવનતીની સીમાએ પહોંચ્યા છીએ, છતાં તે માટેનો કાંઈ પણ મનમાં ખ્યાલ સરખોએ થતો નથી. તે જણાવે છે કે, આપણી સ્થિતીનો સીતારો હજી અધમદશાએ પૂર્ણ વેગથી વહન કર્યેજ જાય છે.

જૈન ધર્મની ત્રણે ફીરકાની મળી વસ્તિપત્રક પ્રમાણે વસિતનો જરા ખ્યાલ તો કરો કે સંવત ૧૯૪૭ ની સાલમાં લગભગ એકવીસ લાખ, સંવત ૧૯૫૭ માં સાડાસતર લાખ; સંવત ૧૯૬૭ માં સાડાતેર લાખ, અને સંવત ૧૯૭૭ માં ફક્ત સાડાઅગીયાર લાખ રહી છે. દિનપ્રતિદિન ઘટાડો મોટે-અંશે થતો જાય છે. તે શું સુચવે છે ? જરા ખ્યાલ કરો

કે, જૈનધર્મ જે અવાંચીન સમયમાં, રાજા, મહારાજા, શેઠ, શાહુકાર, ગરીબ, તવંગર, આદિમાં પ્રધાનપદ ભોગવતો હતો, જે ધર્મ અમૂલ્ય મણીસમાન શ્રેષ્ઠ લેખાતો હતો, જે ધર્મ આરંભ-સમારંભ અને પરિચલવિનાનો શુદ્ધ છે, તે ધર્મ “અહિંસા પરમો ધર્મઃ” એ સર્વ ધર્મ માન્ય સૂત્રનું યથાર્થ રીતે પાલણ કરવા સુચવે છે.

જે ધર્મનો અન્યધર્મના મહાપુરૂષે સત્ય ધર્મ તરીકે સ્વીકાર કરેલો છે, અને જે ધર્મનાં સૂત્રો અમેરીકા, જર્મનીના મહાન તત્ત્વવેત્તાઓએ માન્ય કર્યાં છે, તે જૈનધર્મ હાલ અધમદશા ભોગવે છે. તે અમૂલ્ય ધર્મ હાલ નષ્ટતાના શીખર ઉપર ચક્કડોળે ચડેલો છે, અને તેના પતનની તૈયારી થઈ રહી છે. તેનાં કારણ સ્પષ્ટ છે. તે આપણી દ્રષ્ટિ સમીપજ ખડા થઈ રહ્યા છે. તેને ઓળખી લ્યો, અને તેને નષ્ટ કરો. તમે વીર પુત્રો ! તમને મહા પૂન્ય પ્રતાપે મળેલો આ અલભ્ય ધર્મ જે તમને શોક્ષગામી બનાવે છે, જે તમને આ સંસારમાં અજ્ઞાનરૂપી અધિકારમાં પરમજ્યોતિ સમાન સહાય આપે છે, જે તમને આ દુઃખોદધીમાં અધવચ્ચ ઝોલાખાતા તમારા નાવને કિનારે પહોંચાડી દે છે, તે ધર્મની મહા મુલ્યની ઝવેરાત તમે હુંટાવી ના દો, અને જે હજુએ નહિ સમજાય તો પાછળ તમને અસહ્ય પશ્ચાત્તાપ થઈ પડશે, અને પશ્ચાત્તાપનો કીડો તમારાં હૃદય કેતરી ખાશે, અને પછી છેવટે તે પશ્ચાત્તાપની આગમાં

હોમાવું પડશે. તે પશ્ચાતાપ શેનો છે ? તે તમે સમજો છો ? ના સમજતા હો, એમ હું માની શકતો નથી. છતાં સમજાવું છું અને તે સમજી તેનું પ્રતિપાલન કરવા તમારા હૃદયની ભાવના શુદ્ધ બનાવજો.

જીવો તે એ છે કે, સંઘાડાનાં વાડા, ધર્મનાં સિદ્ધાંત, શાસ્ત્રોનાં દ્વીઅર્થિય શબ્દોનાં અર્થનો તકરાર, તે પરિણામે ક્રિયામાં ફેરફાર અને તેને અંગે ઉત્પન્ન થતું મારા તારાપણું અને તેથી ઉદ્ભવતી ધર્ષાગ્નિ અને તે અગ્નિમાં પોતાની પવિત્ર ફરજોનું, પોતાની આ સંસાર યાત્રાનાં શુભ ફળનું, અને પોતાના ધર્મનું અપાતું બળીદાન.

બંધુઓ ! જરા વિચાર કરો કે, મહાવીર શબ્દ ઉચ્ચ રવાનો અધિકાર પ્રત્યેક જૈનધર્મિને છે, તે પવિત્ર મહાવીરનો ઝુંડો ઉઠાવનાર કોમમાં પણ અસંખ્ય ભાંગા ! તે ભાંગા ફક્ત માનની મારામારી, અખાડામાં ધર્ષાની આગથી અંગારા નાખતા ચક્ષુઓ ધારણ કરી સખડતા પડેલા શ્રાવકો; એવાજ મુનીયોની મહદને પૂછી આપવાનાજ આશયે પાડેલા છે. તે ભાંગાની પ્રબળતા દિનપ્રતિદિન એવી આઠ બનતી જાય છે, કે તેને વાસ્તવિક રીતે નિર્બળ બનાવવાની જરૂર છે.

દિક્ષા ગૃહણ કર્યા પછી મુનીયોએ સમદ્રષ્ટિ ધારણ કરવાની છે. પણ જે સંયોગોમાં તે પડેલા છે, જે વ્યવસાય પોતાનાં ગુરુઓમાં દેખે છે, તેમાં ભળવા તે મથન

કરે છે; અને શુદ્ધો પણ તે શિખવવા અને તેનું વર્તન કરવા સૂચના કરે છે અને તેનાં નિરંતર અભ્યાસ પછી તે તેમજ બની રહે છે. પોતે એક જખરજસ્ત મુની ગણાય, અને પોતાનું નામ કાયમ રહે તેવા આશયથી પોતાના અનુયાયીઓ તેને નહિં છાજતું માન આપે તેના માટે તેના હૃદયમાં તે પ્રબળ વાસનાનો અગ્નિ નિરંતર પ્રબળ રહ્યા કરે છે. તેથીજ તે મુની પોતાનાં અનુયાયીઓ ને બીજા મુનીઓના સત્ય, અસત્ય, દોષો જાહેર કરે છે અને તેનાં મેંઢાની સ્થિતિ લોગવતા શ્રાવકો શુદ્ધકથનને પરમાત્માનો વાણી માની અન્યતરફ દોષ દ્રષ્ટિથી બુલે છે. તેથીજ તે શ્રાવકોનાં હૃદય એકતરફી ન્યાય આપી પોતાનો શુદ્ધ અમેતેવા દોષવાળો હોય તોપણ તે દોષને સદ્ગુણરૂપે નિહાળી શકે છે. તે બહલામાં શુદ્ધ તેને જાણા, જાંખરા બતાવી લક્ષ્મી, પૂત્ર, દોરા, ધાગા, આદિ અનેક લાલચો બતાવી તેમને ખુશ કરે છે, અને શ્રાવકોને પોતાના તરફની શ્રદ્ધાને વધારે મજબુત કરવા પ્રેરે છે. તેને પરિણામે શ્રાવકો પોતાનાં શુદ્ધ પધાર્થો હોય ત્યારેજ ઘણે ભાગે ધર્મક્રિયાઓ આદરવા જાય છે, ત્યારેજ ઘણે ભાગે તેમનાં દર્શન કરવા જાય છે, અને માર્ગ તે સાડું એ સૂત્ર એકલુંજ તેમનાં હૃદય ઉદ્ધાનમાં રમાણુ કરે છે, તેથીજ ઉપાશ્રયનાં પ્રતિબંધ ઘણે ઠેકાણે દ્રવ્યમાન થાય છે. આ પ્રમાણે દરેક ક્ષેત્રમાં રહેલું છે, અને તેથીજ પ્રત્યેક સંઘાડાનાં મુની પોતાના નિર્મિતસ્થાનમાં ફરે છે અને પોતાનાં ક્ષેત્ર હોય ત્યાં વિચરી આતુમીસ રહે છે.

આહા હા ! એક સંસારત્યાગી આત્માને કેટલો પ્રતિ-
બંધ ? તે આત્મા મહાવીરની ઘોષણા, મહાવીરનો ભય,
જૈનધર્મનું પાલન, પોતાના આત્માની શાન્તિ અને આત્મિક
જ્ઞાન હરેક સ્થળે અથવા સમયે પ્રતિબંધ દશામાં ક્યાંથી
પામી શકે ? તેને માટે સ્થાનકની યોગ્યતા અથવા અયો-
ગ્યતાની જરૂર શું ? સ્થળે સ્થળે પરમાત્માનું નીવાસસ્થાન
છે, પણ તે મુનીયો વાડાના પ્રતિબંધની સાંકળથી જઘ્ઘડાયા
છે. જ્યાં સુધી આ ભિન્નતા નાશ નહિ પામે, અને આ
મારા-તારાપણું નષ્ટ નહિ થાય ત્યાં સુધી ઉદ્ધારની આશા
ક્યાંથી રાખી શકાય ? એકયતા એજ કાર્યદક્ષતાનું પ્રથમ
સાધન છે. પણ મારા બહાલા મુનીયો આવા સંયોગથી ઢીલા
થઈ ગયા છે. એક રોટલાના કકડાને માટે વાડાનું બંધન
કેટલું હુઃખદાયક છે ? સંસાર તજી મોક્ષનાં આશયથી સર્વ
સમૃદ્ધિયોને ઠોકર મારી પોતાનાં સગા કુટુંબીયોના બંધન-
થી બદ્ધ થઈ પરાશ્રીત સ્થિતિમાં જકડાય છે.

કહો મારા બહાલા બંધુઓ ! પછી બંધનની પરતંત્ર
દશામાં વાડાનું રક્ષણ કરતો આત્મા ક્યાં શાન્તિ અનુભવી
મોક્ષગામી બની શકે ? આ વાડાએ અત્યારસુધી આપણને
ભવાટવીમાં ભટકાવ્યા છે, અને અત્યારસુધીની પાલન કરેલી
દિક્ષાને અમુક અંશે તે વાડાનાં બંધને અફળદાયીકા
બનાવી છે.

બાઈઓ ! તમે મજબુત થાવ અને સમજો કે, યોગી-
ઓને ભય શાનો હોય ? કહ્યું છે કે,

[શાર્દૂલચિકિત્સિત.]

यय यस्य पिता क्षमा य जननी, शान्तिश्चिरे गेहिनी,
सत्यं सूनुरयं दया य लगनी, आत्मा मनः संयमः
शय्या भूमीत्तलं दिशोपि वशनं, ज्ञानामृत लोजनं,
मेत्ते यस्य कुटुम्बीनो वह सप्ते, कस्माद्भयं योगिनः १

માટે તમારી સ્થિતિ તેવી બનાવી ભયરહીત થાવ
અને શુદ્ધ સંયમ પાળવા પ્રવર્તો, અને શુદ્ધ સંયમનું સ્વ-
રૂપ જાણી જ્ઞાનસહિત ક્રિયા કરશો તોજ આત્મિક કલ્યાણ
થશે, તે તમે નિશ્ચે માનજો પણ વાડાનાં બંધનમાં જકડા-
યેલા હે મારા મુનીયો ! મને દિલગીરી પ્રાપ્ત થાય છે કે,
તમારે આ સંસારમાં પડેલા ક્ષુલ્લક જીવાત્મા સાથે ઘાડો
સંબંધ શેનો હોય ? જો હૃદયથી તમે તેને તજ દેવા માગશો
તોજ તમારો ઉદ્ધાર થશે, પરંતુ આમ કરવા તમે પોતેજ
સજી હો અને તમે પોતેજ પાવર આપી શ્રાવકનાં સંઘાડા-
રૂપી મશીનને ચલાવતા હો તો પછી ઇલાજ શું ? પછી
તો હું એમજ જાણું કે, આ ભાંગા પડાવવા તમે પોતેજ
હથિયારરૂપે વર્ત્યા છો, અને લોકોને ઠગવા કામધંધા વિનાનાં
ભરણપોષણ મેળવી તાગડધીનાં કરવાની આકાંક્ષાએ આ
લીંગ ધારણ કર્યો છે. અન્ય ધર્મિયોની હાલ બહાર આવતી

શક્તિ આગળ પણ તમે અશક્ત છો, કે જેને માટે તમારા વઠવાઓ જગપ્રસિદ્ધ હતા, એ તમારી બહોજલાલી ક્યાં ગઈ ! એ પુરાતન શક્તિ, પુરાતન ભક્તિ, પુરાતન જૈન-ધર્મની જયદોષણા, તમે ક્યાં અદ્રશ્ય થઈ ગયા ! તમે પુનઃ પ્રગટ થાવ, અને આ ઢીલા પડેલા અમારા મુની ભાઈઓને સતેજ કરો-શુદ્ધ સંયમી બનાવો.

મુનીઓ ! તમારી પડતીનાં કારણ તમે પોતેજ છો. તમારે પુસ્તક, ચેલા, માન, માયાની પ્રબળ ઇચ્છા એટલી હદે થઈ છે કે, જેનો હાલ અંત આવે તેવું નથી. અવસાન સમયે તે પુસ્તક ભંડાર, તે ચેલાનું બુદ્ધિ, માન, માયા અને લક્ષ્મી તમારી સાથે નહિ આવે, તમને મદદ નહિ કરે તે નહિજ કરે; ફક્ત તમારું પોતાનું શુદ્ધ ચારિત્ર, સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ આત્મિક જ્ઞાન, તમારું આચરેલું અભ્યંતર તપ અને વીતરાગ સંયમ આદિજ તમને સહાયરૂપ થશે. તમને પોતાને સંઘાડા, વાડા-ઉપાશ્રયો, ચેલા, ચેલી, શ્રાવક, શ્રાવીકા, અને પુસ્તક, પાના વિગેરેનો લોભ બહુજ થયો જેને પરિણામે તમે શ્રાવકોને ઉચ્ચત્તુ સમજાવી, તમારી પવિત્ર ફરજ ભૂલી જઈ શ્રાવકો પાસે શરમરહીત ચાચના કરી પુસ્તક ચેલા માટે લક્ષ્મી લીધી, તે લક્ષ્મી અમુક શ્રાવકને પોતાનાં ગણીને તેના હસ્તકમળમાં મુકી. પછી તે શ્રાવક તે પૈસા હજમ કરી ગયો અને ખપ વખતે મામતા

તે શ્રાવકે ના કહી. આ બધું મુંગે મોઢે સહન કર્યું, અને તેનો સંગ્રહ કરવા પાપ પોતા બાંધ્યા તે વધારના લેખામાં ગણાયા. આવો બનાવ મેં નિહાળ્યો છે. આટલું છતાં ભવને હજી શાન્તિ થતી નથી.

શ્રાવક, શ્રાવીકાઓને પોતામાંજ અંધ બની જવાની મુનિની શિખામણથી ઘણું અનર્થ ઉત્પન્ન થયાં છતાં શ્રાવકોનો, માનનો કે મારા તારાપણનો મોહ ઓછો થતો નથી, અને શ્રાવકોએ પણ આ મુની મારા છે, અને આ મારા નથી, એવા ભાવથી શું ઓછો અનર્થ કર્યો છે ? તે મુની કે, જેનામોટે તે આટલા પાપો બાંધ્યા, હાંદગી સુધી તારો પોતાનો ધર્મ વીસરી જઈ ઇર્ષાની જ્વાળામાં આહુતી રૂપે હોમાઈ કલંકીત બન્યો, તે મુની તારા અવસાન વખતે તને સહાય આપી શકવા સમર્થ છે ? તું તેને પુછી જો અને જવાબ આપે તે લક્ષમાં ધારી વિચાર કરીશ તો સત્ય પ્રકાશ જણાશે. આવી ઇર્ષા, માન અને સ્વાર્થિપણામાં તારો મનુષ્યલવ હારી ગયો છતાં આંખ નથી ઉઘડતી ! મૃત્યુ સર્વનાં મસ્તકે ઝળુમી રહ્યું છે, અને તું આ સંસારમાં આ જગત્ના મોહ અને આત્મિકલવનની લડાઈમાં ચોદ્ધા તરીકે ઉભો છું તેમાં મોહ, માન, માયા ભૂતી ગય., અને તારો આત્મા અનન્તિ શક્તિવાળો હોવા છતાં હાર પામી ગયો.

અવસાન વખતે વિચિત્ર નાટકરૂપે સર્વ પાપ પ્રગટ

થશે, અને તેનાં પરિણામનાં દુઃખ તું સહન નહિ કરી શકે; માટે આ વખત ચેતવાનો છે. ચેતી જા, અને હજી આ સંઘાડાના ભાંગા, મારા તારાપણું, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઇર્ષ્યા, આદિ ભવ ભટકાવનાર કષાયોને તજી દઈ કાંઈક આત્મજ્ઞાન પામ, અને મોક્ષગામી બની જા.

આલતા જમાનામાં ઘણેભાગે ઉપાશ્રયો ધર્મને નામે કલહ, કલેશ, ઇર્ષ્યાનાં વ્યાપારરૂપી દુકાનો બની હોય એમ ભાસ થાય છે. એવી વૃત્તીવાળા કેટલાક સાધુઓ એવી પ્રવૃત્તિનાં વેચાણ કરનારા અને શ્રાવકો ખરીદનારા ગ્રાહકો છે. તે વ્યાપારમાં ઇર્ષ્યા, કલેશ, માન, માયાના સોદા થાય છે, તે સોદાની ખરોખર પત્તાવટ થતી નથી. માટે તે દુકાનોને ખરા ધર્મના નામમાં ફેરવી નાખો અને સફળવ્યાપાર કરી મોક્ષ નફો મેળવવા તમે તથા હું ભાગ્યશાળી થઈએ એમ વીર પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરો એજ આ જન્મનો સ્હાવો છે.

આ પુસ્તક નીચેને ઠેકાણે એક આનાની ટીકીટ બીડવાથી પણ મળી શકશે.

શાહ ઉજ્જમશી કચ્ચરાભાઇ.

ઠે. કંસારાવાડ—વઢવાણ સીટી.

પ્રકરણ ૭ મું.

ઉત્પત્તિમાર્ગ નિરીક્ષણ.

આત્મદર્શન વિષે ગાયન.

[કાનુડા તારી મેરલી રે, દુઃખડા દીયે છે દાડી દાડી—એ રાગ.]

મુરખ મનવા જાગીને રે, આતમ લે તું ધારી ધારી;

આતમ લે તું ધારી ધારીરે, આ મુરખ મનવા,

આતમ લે તું ધારી ધારી. એ ટેક.

સરીતામહી શું સાગર કુળે, જોને કૌતક આ કેવું ભારી;

બીકુક પુદ્ગલે આતમ મહારાયાને, મહાત કયો જો વિચારીરે. ૧

બાહ્યતપ વળી સરાગ સંયમે, નૌકા કુલ્યે મુખ તારી;

મુકાન ગ્રહી વીતરાગ સંયમનું, આતમજાને લે ઉગારીરે. ૨

નાભી મૃગે કસ્તુરી રહી પણ, શોધમાં કરતો ખુવારી;

પરમાત્માને મુખ કયાં શોધે, અંતર ઘટમાં વિહારી રે. ૩

ગુરૂજ્ઞાન વાંચન શ્રવણાદિ થકી, તુજ મોહને દે નિવાર;

નિષ્કામવૃત્તિથી પુરૂષાર્થ પ્રણમી, જીગરની જ્યોત લે નિહાળીરે. ૪

જ્યોત અખંડીત ઝળકી રહી છે, અંધ ગયો દર્શ હારી;

‘મણી’ મુધારે આત્માની પણ, મુખ ગયો ભવ હારીરે. ૫

વાંચકવર્ગને હવે પૂર્ણઅંશે ખાતરી થઈ હશે કે,

આપણો અમૂલ્ય જૈન ધર્મ કે જે આ સંસારમાં પારસ-

મણી સમાન પ્રકાશિત હોવા છતાં આપણે છતી આંખે તેનો ઉદ્યોત દેખી શકતા નથી, તેનું મૂળ કારણ એ છે જે, આપણામાં તેની યથાર્થ કિંમત આંકવાની શક્તિ નહીં થઈ ગઈ છે, અને તેને અંગે આપણને સત્ય વસ્તુ અસત્ય અને અસત્ય વસ્તુ સત્ય એમ ભાષીત થાય છે તે ભાસ આપણી હૃદય ચક્ષુઓની ખામીને આભારી છે. નહીં કે તે વસ્તુમાં ફેરફાર છે. એક અમૂલ્ય મણી એક કુકડાને ઉકરડામાંથી પ્રાપ્ત થાય, તો તે બિચારો કુકડો તેને કાચનો કકડો ભણી ફેંકી દે, અને અનાજનાં કણો (દાણાઓ) નેજ ગૃહણ કરે. તે મણી જો એકાદ ભીખારીને હાથ લાગી જાય તો તેને એક સાધારણ હીરા તરીકે નજીવી કીંમતે વેચી નાંખે. સાધારણ બુદ્ધિવાળો તેની થોડી કિંમત આંકી શકે પણ એક કુશળ બુદ્ધિવાન જવેરી તેની કિંમત અમૂલ્ય છે, એમ કહી શકે. તે પ્રમાણે હૃદયનો જડતાનું અંધારું જેટલા પ્રમાણમાં આત્મજ્ઞાન દિપકનો પ્રકાશ પડી શકતો હોય તેટલા પ્રમાણમાં નાશ પામી શકે છે. તેજ પ્રમાણે પ્રત્યેક વ્યક્તિ આ શ્રેષ્ઠ મણી સમાન પ્રકાશતા ધર્મની ખુબી અને કિંમત આંકી શકે છે. જરા વિચાર કરો કે આવો આરંભ પરિશ્રદ્ધિ વિનાનો શુદ્ધ ધર્મ બીજો કયો છે ? તે આચરવામાં અને તેનું શુદ્ધ રીત પાલન કરવામાં નથી માનની જરૂરીયાત, નથી માયાની જરૂરીયાત અને નથી કોઈ વસ્તુની જરૂરીયાત. અન્ય ધર્મનું

બહુજી તીવ્ર રીતે પાલન કરવામાં આવે ત્યારે દેવગતી પ્રાપ્ત કરાવી શકે; એમ મારી માન્યતા છે, પણ આ શુદ્ધ ધર્મ તો મોક્ષગામી બનાવે છે, અને જન્મ મરણનાં ફેરા મટાડી દે છે; પરંતુ ધર્મનું શુદ્ધ પાલન કયાં છે ? માન, માયાની મહાન લોભુપતા કયાં મટે છે ? ક્રિયાઓ શુદ્ધ નિષ્કામી અને આત્મિક ભાવથી કયાં આચરવામાં આવે છે ? તે વિના લાભ કયાંથી હોય ? તે વિના ઉન્નતી કયાંથી થઈ શકે ? અને તે વિના ની આકાંક્ષા કયાંથી રાખી શકાય ?

આ પ્રમાણે તું ધર્મભ્રષ્ટ થયો અને તેથીજ તારી શ્રીમતાઈની પ્રભુતીઓ નષ્ટ થઈ. તે ઉપરથી તું ગરીબાઈ હાલતમાં આવી પડ્યો. આવી હાલતનાં કારણથી તારી ધર્મ શ્રદ્ધા અદ્રવ્ય થઈ ગઈ. હે મૂર્ખ ! આ બધાનો દોષ તે ધર્મ ઉપર કહાડ્યો પણ તું તારા પોતાનાં દોષને દેખી શક્યો નથી. તારી આવી તંગ હાલતનું મૂખ્ય કારણ તારી ધર્મપર અશ્રદ્ધા છે, અને તેને અંગે તું સર્વ હારી ગયો છું. માટે હે વાચક ! તું સી હો. યા પુરૂષ હો પણ હવે તારા હૃદય ચક્ષુ ખોલી નાખ, અને ધર્મપર શ્રદ્ધા લગાવ, અને પછી જોઈ લે તારો પોતાનો ઉદય ! આ ઉપરાંત વિશેષમાં મારે જણાવવાની જરૂર પડે છે કે, આપણે સર્વે મહાવીરનાં પૂત્રો છીએ. તેમાં જુદા કાંટા, જુદા

ભાંગા અને જુદા સંઘાડા થાના હોય ? તે જુદાઈ તારા હૃદયમાં સ્વાર્થપણ ઉત્પન્ન કરે છે, અને તેને પરિણામે તારી એકજ બાજુ ગમે તેટલી દોષીત હોય છતાં તેને અદોષીત ગણી બીજી બાજુ અદોષીત ઉપર અછાજતા અસત્ય પ્રહાર કર્યા છે. તેનો બદલો તારી હારિદ્રતા છે. અને તેથીજ તારા મણી સમાન ધર્મનો પ્રકાશ તને ઓછો દેખાયો, તે તારી નીચતા નહિં તો પછી બીજી શું ? અવસાન સમયે તાની સાથે તેં કરેલા ધર્મ અથવા પાપ શિવાય કંઈ સાથે નહિં આવે. લક્ષ્મી, પૂત્ર, ગચ્છ, સંઘાડા, વાડા, સ્વજનાદિ, સર્વ આંહી પડ્યા રહેશે; માટે કેના વાસ્તે તું આ સર્વ જુદાઈ માની બેઠો છું ?

હે ભવ્ય જીવ ! આ સર્વ ભાંગા તણ દે અને તારૂં ખડૂં આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટાવ. સર્વ જીવો તરફ દયા દ્રષ્ટિ રાખી સમાનતા, ને શીતળતા ધારણ કર, એજ આ તારા મનુષ્ય ભવની સાદૃશ્યતા છે. મારી બીજી સુચના એ છે જે, તું જે જે ક્રિયાઓ કરે છે તે સકામવૃત્તિથી, માનને અર્થે આવરે છે તેને બદલે આત્મિક જ્ઞાન પામી તેનું પાલન કરે તોજ તું તેનું શુભ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે. કારણકે નિશ્ચય વિના વ્યવહારીક જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અને તપમાં આ જીવ રત્નજીવતા કરતો આજ સુધીમાં મુક્તિ મેળવી શક્યો નહીં; વર્તમાનકાળે પણ મુક્તિ મેળવી

શકતો નથી, અને આગમીયકાળે પણ મુક્તિ મેળવી નહિ જ શકે. કારણકે, શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, સમ્યક્ત્વ વિના આ જીવે ઉત્કૃષ્ટામાં ઉત્કૃષ્ટો નવમાં પૂર્વની ત્રીજી આચારવશ્યુ નામના અધ્યયન સુધી અભ્યાસ કર્યો હોય અને જ્ઞાનનો ઉચ્ચાર પણ શુદ્ધ કરતો હોય છતાં વીર પ્રમુ કહે છે કે, જો તેને જ્ઞાનમાં આત્મ ઉપયોગ ન હોય તો તે જ્ઞાન મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનાર નથી; તેમ ચારિત્ર એવું શ્રેષ્ઠ પાળે કે, કેવળી પણ તે મુનીના ચરિત્રમાં દોષ દેખે નહિ, અને તે મુની કેવળ ચારિત્ર પાળવા અર્થે હ્રુખ તુચ્છ અને છેવટે નાખી દેવાલાયક આહાર કરે, અને માસખમણને પારણે માસખમણ કરે તથા સખતમાં સખત સૂર્યનાં તાપમાં આતાપનાં લીયે અને તેથી પણ ઘોરમાં ઘોર તપશ્ચર્યા કરે છતાં વીતરાગ દેવ કહે છે કે, જો તેમાં આત્મિક ઉપયોગ નથી તો તે જ્ઞાન, તે ચારિત્ર અને તે તપ નિર્બલ છે, અને ત્રણે કાળમાં તે પ્રાણી મુક્તિ મેળવી નહિ જ શકે. તથા શ્રાવક શ્રાવિકાઓ જે જે વૃત્ત, નિયમ, પ્રત્યાખ્યાન, સામાયિક, પોષધ, પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓ કરે છે પણ તે સર્વ ક્રીયામાં જો આત્મ ઉપયોગ નથી અને ફક્ત માત્ર ગાડરીયા પ્રવાહની માફક દેખાદેખીએ કરવામાં આવે છે, તો તેથી આત્મકલ્યાણ થતું નથી. માત્ર પાંચ મણનો ઘોળો ઉઠાવનાર મળુરને જેમ એક આવે, તેમ તેને તેવી ક્રિયાથી ફક્ત મુખ મધુરતા-

રૂપ સામાન્ય દેવગતી અને પુદ્ગલીક સુખ મળવાનું; પણ તે લાભ પાછો તેને ચાર ગતીમાં ભટકાવનાર મોહપાસરૂપ છે. તે માટે હે આત્મન્ ! શુદ્ધ ઉપયોગ વિનાં વ્યવહારીક ક્રિયા તો તે' અનન્તિવાર કરી અને તેનો પુદ્ગલીક લાભ છેવટે નવ ગ્રીયવેકમાં દેવતાનાં સુખ ભોગવી અંતે આ સંસારરૂપા સમુદ્રમાં પડી કર્મ આવરણો વડે અવરાઈ બંધાણો, છેદાણો, ભેદાણો અને કપાણો તો પણ તારા આત્માનો ઉદાર થયો નહિ.

હે આત્મન્ ! જો તારે મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છા હોય તો તને છેવટનો શુદ્ધ રસ્તો બતાવું તે તું સાંભળ. શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર સતક ૨, ઉદ્દેશો ૫ માં કહ્યું છે કે,

**ગાથા—સવળે નાળેયં વિન્નાળે, પચ્ચસ્સવાળેય સંજમે;
અળળહનયેત્તવે ચેવ, વોદાળે અકિરિયા સિદ્ધિ.**

અર્થ—ઉપાસનાથી શ્રવણ, શ્રવણથી જ્ઞાન, જ્ઞાનથી વિજ્ઞાન, વિજ્ઞાનથી પ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાનથી સંયમ, સંયમથી અનાશ્રવ, અનાશ્રવથી તપ, તપથી કર્મનો નાશ, કર્મના નાશથી નિષ્કર્મપણું, અને નિષ્કર્મપણાથી સિદ્ધિ—અજરામરપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

વિવેચન—સાધુ સેવાનું ઉત્તરોત્તર ફળ (તદ્ધારૂવં) ઇત્યાદિ તથા રૂપ ઉચિત સ્વભાવવાળા કોઈ પુરૂષને અથવા તપસ્વિ શ્રમણને આ વાત ઉપલક્ષણરૂપ હોવાથી કોઈ પણ

ઉત્તર ગુણવાળાને વા માહણ્ય તે જે પોતે હિંસાથી અળગો હોય અને ખીજાને ‘હણો નહિ’ એમ કહેનારો હોય તે “માહણ્ય” આ વાત ઉપલક્ષણરૂપ હોવાથી કોઈ પણ ‘મૂળ ગુણવાળાને’ અથવા શ્રમણ અને માહણ્ય તે શ્રાવક તેને (સવળ ફલે-તિ) શાસ્ત્રનું શ્રવણ, એ સાધુઓની સેવાનું રૂળ છે, શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવાથી જ્ઞાન થાય છે. શ્રુતજ્ઞાન સાંભળવાથીજ થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનથી વિજ્ઞાન થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનથી આ ચીજ તજવા લાયક છે, આ ચીજ રાખવા લાયક છે, એ પ્રમાણે વિવેક (વિચારણા) કરનારું વિજ્ઞાન થાય છે. એવા વિશેષ જ્ઞાનવંત પુરૂષ અદ્ય મહેનતે અનંત કર્મ ક્ષય કરે છે. શાખ ભગવતી ૭ સં ૧૬ માં ને વિશે અન્નગિલાયન સાધુને અધિકારે કહે છે.

દુહો—કોડ વર્ષે જે ખપે, કર્મ અજ્ઞાને જેડ;

જ્ઞાની ધાસોધાસમાં, કર્મ ખપાવે તેડ. ૧

વિજ્ઞાનથી નિવૃત્તિ મળી શકે છે અર્થાત્ જેને વિશેષ જ્ઞાન હોય તે પાપથી અટકે છે.

પાપ અટકાવવામાટે પ્રત્યાખ્યાન કરવામાં આવે છે. પણ અહિં સમજવાનું કે, જે જે પ્રત્યાખ્યાન કરવા તે તે પ્રત્યાખ્યાનનું સ્વરૂપ પ્રથમ સમજવું જોઈએ. જેમકે સામાયિક દેવાવાળા પુરૂષે પ્રથમ અવશ્ય બાલ્યું જોઈએ કે મેં સામાયિકમાં કઈ ભતનો ત્યાગ કીધો છે, અને સામાયિકનું

સ્વરૂપ શું ? સામાયિક લેનારે આ લોક મધ્યેથી પોતાની વૃત્તિ ખેંચી ફક્ત પોતાનાં આત્માને વિષેજ ઉપયોગ પ્રથમ સ્થાપી પછી કષાય અને ભેગાદિ અશુદ્ધ આત્માને ઉપ-
શાંત કરી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ અત્માવિષેજ વીર્ય ફેરવી જેટલો ટાઇમ ખાંધ્યો હોય તેટલો વખત સમત્તા પરિણામે જ્ઞાનનો લાભ લેવામાં પ્રવર્તે; પણ નહીં કે અઠાર પાપસ્થાનકનું સેવન કરી કર્મ ખાંધી બાહર આડ્યા જવું, એવું સામાયિક કરનારને તથા તેવીજ રીતે ખીજા પ્રત્યાખ્યાન જેવા કે, પોષધ, વ્રત, નિયમ, સંયમ લેનારે પણ તેનું સ્વરૂપ ન જાણ્યું તો પછે તેનાં પ્રત્યાખ્યાનને વીર પરમાત્માએ ભગવતીજ સૂત્રમાં દુઃપ્રત્યાખ્યાન (ખોટા પચ્ચખ્યાણ) કહેલ છે. પછી એવું થયું કે,

દુહો—અનુભવને જાણ્યા વિનાં, સહે કષ્ટ કરી ત્યાગ;

સર્પ તજે ભલે કાંચળી, તોહી નાગનો નાગ. ૧

પ્રત્યેક પ્રત્યાખ્યાનનો અનુભવ પ્રથમ ન મેળવે અને અનુભવ મેળવી તે પ્રમાણે પણ ન પ્રવર્તે અને અવળી ક્રિયા કરી અનેક પ્રકારનો બોલો ઉઠાવી કષ્ટ સહન કરે. જેમ સર્પે કાંચળા ઉતારી ખરી પણ નાગપણું ટાળ્યું નહિ. તેમ તમે ભલે બે ઘડી સુધી સામાયિક લીધું, તથા વર્ષો સુધી દિક્ષીત થઇ અશુદ્ધ ક્રિયા કરી ભાર વહન કર્યો તોપણ તમોને તમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું નહિ અને પ્રત્યાખ્યાનનું

પણુ સ્વરૂપ સમજ્યા નહિ, તોપછી તમારા હુઃપ્રત્યાખ્યાનજ છે. આવતા પાપ અટકાવવા માટેજ પ્રત્યાખ્યાન કરવામાં આવે છે, માટે તેવા પ્રત્યાખ્યાનનું સ્વરૂપ સમજવું, તે જ તત્ત્વજ્ઞાન અને તે જ્ઞાનસંહિત ક્રિયા કરે તો અલૌકિક લાભ અનુભવે માટે હે ભવભીરૂ! પ્રથમ તું પ્રત્યાખ્યાનનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણી પ્રત્યાખ્યાન કરીશ તો તને અપૂર્વ લાભ મળશે, અને તેવા પ્રત્યાખ્યાન કરવાવાળા જીવો નિવૃત્તિ પામે અને નિવૃત્તિ પામનાર મનુષ્યનેજ સંયમ હોય છે, પછી સંયમી અપ્રમાદીપણે સંયમ જીવીત્વ જીવનાર મુની આહારવિહાર અને નિહારમાં નિયમીતપણે રહે છે. અને અપ્રતિબંધપણેજ વિચારે છે પછી તેને કોઈ પણ જાતનો ભેદભાવ હોતો નથી. તેજ સાચો સંયમી લેખાય છે. બાકીતો આલોકમાં અનેક પ્રકારની આશા પ્રતિપૂર્ણ કરવા આચાર પાળી પોતાની અને પરની પ્રજુતી પલટાવે તે ખરો સંયમી કહેવાય નહિ.

હુહો—પરજનને ઉપદેશ દીયે, મનમાં કોટી કુદૈલ;

ઘોખી ધ્રુવે પટ પારકા, નીજ પદમાં મણ મેલ. ૧

તેવા પ્રકારનો ઉપદેશ દીયે ખરો પણ મનુષ્યોનાં મનમાં છાપ પડતી નથી, માટે પ્રથમ પોતે તેવા પ્રકારની વર્તાણુક કરી પછી ઉપદેશ દેવામાં આવે તો અવશ્ય મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર થાય.

શુદ્ધ સંયમનું કૃણ અનાશ્રવ છે અર્થાત્ શુદ્ધ સંયમ-
વાળા જીવ નવું કર્મ બાંધતા નથી. નવું કર્મ ન બાંધે
એટલે આશ્રવવિનાનો જીવ હજીકમિ હોવાથી તપ કરે છે,
પરંતુ તે તપ એવો ન હોવો જોઈએ કે, નફો લેવો. જતા
નવા કર્મ ઉપાર્જન થાય પણ આ પંચમકાળમાં પ્રાયઃ
એવો ભાસ થાય છે કે; જે જે તપ હાલ સમયે કરવામાં
આવે છે, તેમાં કાંઈને કાંઈ આશાઓ રહેલી હોય છે જેથી
કાંઈ પણ જાતની સિદ્ધિઓ થતી નથી તેનું કારણ તે જ છે.

વિચારો કે, ભગવતી૦ સત૦ ૯, ઉદે૦ ૩૧ માંને વિષે
અસોઆ કેવલી છકૂને પારણે છકૂ કરતો અને સૂર્ય સામો
આતાપનાં લેતો, સન્યાસી હોવા છતાં પ્રકૃતીનો ભદ્રીક
અને મહાન વિનયવંત હોવાથી તેજ તપનાં પ્રભાવે વિભંગ
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને તેમાંથી શુભ પરિણામે ચક્રતાચક્રતા
છેવટે શુદ્ધ પરિણામ પાંમી માત્ર અંતરમુદૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન
અને કેવળદર્શનની પ્રાપ્તિ કરી મોક્ષ મહેલમાં બીજાન્યા.
ધન્ય છે તેવી તપશ્ચર્યા કરનાર વીરપુરુષોને ! પણ અચારે
તો જે તપશ્ચર્યા કરવામાં આવે છે, તે એવી છે કે વિચિત્ર
પ્રકારે ઉપાસો કરે, સૂર્યસામો એસી આતાપનાં લીધે છે
ખરા, પણ અંતરમાં અનેક પ્રકારની આશાઓ પ્રગટેલી
હોવાથી દુનિયામાં વાહ, વાહ કહેવરાવી હજારો રૂપિયાનું
પાણી કરાવવા માટેજ તે કૃત્ય કરે છે. પણ આત્મા વાંચા-
રતો નથી કે આ પ્રસંગે કેટલો આરંભ થાય છે ! તેનો

તે પ્રાણી ખ્યાલ જરાયે કરતો નથી, એજ આશ્ચર્યની વાત નહિ તો બીજું શું ?

આહા હા તો શું આ તપશ્ચર્યા ? ના ના, બીજકુલ નહિ. આ તો આત્માને અવરાવવા માટે આદરેલ આશી તપ પ્રભુએ કહેલ છે, અને તેવો તપ કરનારા પ્રાણી કરેલ કમાણીનું ફળ આલોકનેજ આપી ચાલ્યા જાય છે, પણ કોઈ જાતની લબ્ધી કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આત્માને સમાધી આપી શકતા નથી. તેટલા માટે શ્રી દશાનુત્કંધજી સૂત્રમાં વીરપ્રભુએ ચિત્ત સમાધી દશ પ્રકારે કહી જે કોઈ કાળે નહિ પ્રાપ્ત કરેલ એવું અપૂર્વ કરણ જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન, અવધીજ્ઞાનાદિ દશ બોલ માહેલા માત્ર એક બોલની પ્રાપ્તી કરે તો આત્માને સમાધિ ઉપજે. અને તે સમાધિવડેજ આ આત્મા અક્ષય સુખનો અધિકારી થાય. માટે હે આત્મન ! તેવા અખંડ સુખની અભિલાષા રાખતો હોય તો પ્રથમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તી કર, અને શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની જીવ જ શુદ્ધ જ્ઞાનનો આત્મભાવથી અનુભવ લે છે. અને તેવા અનુભવવાળા પ્રાણીઓ શુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે અને એ શુદ્ધ ત્રીરત્ન આરાધ્યા પછી જો તે તપશ્ચર્યા કરે તો તેને અપૂર્વ કરણાદિ દશ બોલની પ્રાપ્તી પૂર્ણ અશે થાય, અને તેજ પ્રભાવ તે પ્રાણી ભોક્ષગામી બની જાય છે, માટે તેવો નિરાશાવાળો તપ કરે તો તપનું ફળ મળે અને તે તપનું ફળ વ્યવહાર એટલે કર્મનું ખરી પડવું. તપ કરવાથી જીવનાં

ઉન્નતિ માર્ગ નિરીક્ષણ.

કનં નાશ પામે અને તેમ થવાથી મન, વચન, અને કાયા એ ત્રણ યોગ નિરોધાય છે. અર્થાત્ કર્મ નિર્જરવાથી જીવ યોગનો નિરોધ કરે છે અને યોગ નિરોધ કરવાથી સૌથી છેવટનું છેલ્લામાં છેલ્લું 'સદ્ધિ મુક્તિ રૂપ ક્ષણ મળે છે.

આ હા હા, કેવી આશ્ચર્યની વાત ? ફક્ત એક સદ્ગુણવાળા સંત સાધુ या શ્રાવક જ્ઞાનીને સમાગમ કાયમ કરવાથી છેવટે તેનાં સદ્ગુણથી આત્માને કર્મથી મુક્ત કરે છે. માટે હે આત્મન્ ! સંત સમાગમ કરવા કટીબદ્ધ થા, અને તને પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાન અને તે જ્ઞાનનાં યોગવડે ગૃહણ કરેલ ચારિત્ર અને તપને હિસાબમાં ગણાવવા ખાસ પ્રથમ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તી કર. કારણકે એકડા વિનાનાં મીંડાં જેમ નકામા છે, તેમ સમ્યક્ત્વ વિના જ્ઞાન, ચરિત્ર અને તપ નીર્બળ છે. માટે તેને સખળ કરવા પ્રથમ માર્ગાનુસારી થા. કારણકે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રથમ પગથીયું માર્ગાનુસારીપણું પ્રાપ્ત કરવાનું છે. આ જીવ અનાદિકાળથી પ્રથમ શુણ્ણસ્થાને મિથ્યાત્વમાં અધોમુખીપણે પડેલો છે. તે સ્થાનકે પ્રથમ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભને પાતળા કરવાની જરૂર છે, અને તે ચાર ચંડાળ ચોકડીને પાતળા કરવાથી માર્ગાનુસારીપણું પ્રાપ્ત થશે, અને તે માર્ગાનુસારી જીવ વિચાર કરે કે, મહત્ અન્યાય, નીતિ, અનીતિ, વિશ્વાસઘાતપણું, કુટશાક્ષી, કૃતક્ષીપણું, દુર્જનપણું, ચોરી,

વ્યભિચારપણું, ઝેર, વૈર, ઇર્ષ્યા, નિંદા, આદિ દુર્ગુણો કેવા
દુઃખદાયક છે, તે આપ હીર્ષદ્રષ્ટિથી જ્યાલ કરજો.

શ્લોક—કૂટ સાક્ષી સુહૃત દ્રોહી, કૃતઘ્નો દીર્ઘરોષગં;
ચત્વારિ કર્મ ચંડાळा, પંચમો જાતિ સંભવ. ૧
ગુરુદ્રોહી કૃતઘ્નશ્ચ, તથા ત્રિશ્વાસવાતકઃ
સયાતે નર્ક ધોરં. યાવત્થંદ્ર દિવાકરૌ. ૨

હુહા—હિયો આશરો દૂષ્ટને, ઘડેજ અવળા ઘાટ;
નીરે તાયો કાપ્ટને, તારે શિરપર પાડી વાટ. ૧
એક માખી અરૂં દૂષ્ટ જન, જુઓ બિનકો જ્ઞાન;
પરદુઃખ દેવા કારણે, ખોવે અપના પ્રાણ. ૨
આચારે અધિકો કહ્યો, નિંદક નિન્નવ જાણ;
પંચમ અંગે ભાંખાયો, છે પેહેલે ગુણકાણ. ૩

ઉપરનું સ્વરૂપ સમજી તેવા દુર્ગુણોને પાતળા પાડે
ત્યારે આ આત્મા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાને રહ્યો થકો પણ
બિર્ધમુખી થાય છે, અને તેવા જીવો શ્રી જ્ઞાતાજી સૂત્રનાં
પેહેલા અધ્યયનમાં મેઘકુમારનાં જીવે પૂર્વે હાથીનાં ભવે
માત્ર એક સસલો બચાવ્યો તથા તામલી તાપસ આદિ
અનેક જીવો મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાને હોવા છતાં માર્ગાનુસારી
થયા, અને સરલ હૃદયે સમ્યક્ત્વ સન્મુખ થયા અને ત્યાંથી
જ મિથ્યાત્વનાં પર્યાવેને ઘટાડતા ઘટાડતા બિજવળ પર્યાવની

વૃદ્ધિ થતાં ચતુર્થ ગુણસ્થાને આવ્યા, અને ત્યાં અવૃત્તિ સમ્યક્ દર્શનની પ્રાપ્તિ કરી. આ ગુણસ્થાને જોકે તે જીવ વૃત્ત પ્રત્યાજ્ઞાન કરી શકતો નથી, પણ સહૃદય અને પદ્મ-પણા એવી શુદ્ધભાવે કરે કે, અન્ય જીવને મોક્ષગામી બનાવી શકે છે, પોતે પણ એકાવતારી થઈ જાય છે, અને તેથી ઉત્તરોત્તર ગુણોની વૃદ્ધિ થતાં દેશવર્ત્તિ શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત કરે છે અને તેથી ગુણવૃદ્ધિએ છઠે ગુણસ્થાને સંયમી થાય છે, પરંતુ સર્વ ગુણસ્થાને ચડતા પૂર્વોક્ત માર્ગાનુસારી-પણું જેટલા દુર્ગુણો દૂર કરેલ છે, તે સર્વ ગુણસ્થાને વર-જેટલા જ સમજવા. શ્રાવક કે સાધુ થયો ખરો પણ જો ઉપરનાં દુર્ગુણોથી દૂર ન થયા હોય તો તું નિશ્ચે માન કે તે ભલે શ્રાવક હોય, કે ભલે સાધુ હોય, પણ હજી સમ્યક્ત્વની તે જીવે પ્રાપ્તિ કરી નથી.

માટે હે આત્મનૃ! જો તું ભવભીરૂ હો તો પૂર્વોક્ત દુર્ગુણોને દૂર કરી આત્મજ્ઞાન પ્રગટ કરી, શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર, અને તે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવાની સાથે તારું મેળવેલ જ્ઞાન, ચારિત્ર, અનં તપ ક્ષણદાયિક થશે, અને તે ક્ષણ તને મુક્તિ મહેલમાં લઈ જશે તે. તું નિશ્ચે માનજે.

હે વાચક ! આ સર્વના સારાંશરૂપે જણાવવા માગું છું કે, તું જે જે ક્રિયાઓનું આ માનને માટે પાલન કરતો હોય, જે જે સંયમ, તપ, તે સકામવૃત્તિથી આચરેલો

હોય, આશીભાવે જે જે સંયમની ધોંસરી વહન કરી હોય તે તે સંયમ, તે તે તપ, તે તે ક્રિયાઓ આત્મીક જ્ઞાન પ્રગટયા શિવાય મોક્ષફળ નહિજ આપે, તે વાત નિર્વિવાદ છે. જે કે કરેલ ક્રિયાનો બદલો મળ્યા શિવાય રહેવાનો નથી, પરંતુ જોજ નિશ્ચય વાત છે, કે જે આશાએ તેં આ લિંગ ધારણ કર્યું હોય તે આશાઓ સંપૂર્ણ અંશે ફળદાયક નહિ જ થાય, માટે તું શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રનાં સાધનવડે આત્મજ્ઞાન પ્રગટાવ; અને તે આત્મજ્ઞાનથી અપ્રમત્ત દશા પાંચી આ ભવાટવીનાં ફેરા મટાડી મોક્ષમેહેલમાં પરબાર્યો (પાધરો) ચાલ્યો જા, અને મનુષ્ય છાંદગીની સાદૃશ્યતા પામી જા, જોજ મારી અલિલાવા છે, અને તે પ્રમાણે વર્તન કરવા દયાળુ વીર પરમાત્મા મને અને તને સહાય બંને એમ બે હાથ જોડી હું ચાચના કડં છું અને હે વાચક વર્મ ! તું પણ તેમ કરવા સામેલ થા. તારી મારા-તારાપણાની ભાવના ટળી જાય અને શ્રી મહાવીરનાં એક પણ પુત્રને તંગ હાલતમાં દેખી તારૂં સંસ્કારી હૃદય દયાદ્રં બને !

સ્વાર્થત્યાગ બુદ્ધિથી જૈનધર્મનાં ઝુંડાની ધોસરી ખાલે વહન કરી જગતને માર્ગદર્શક બનાવી ધર્મજ્યોત્તિ પ્રગટાવ. નિષ્કામ વૃત્તિથી બાહ્ય તપ અને સરાગ સંયમ કરતા અભ્યંતર તપ અને અપ્રમત્ત સંયમનાં સાધનવડે આત્મજ્ઞાન પાંચી જા અને તેજ આત્મજ્ઞાનવડે મોક્ષનાં અલેહ કિલ્લામાં

પ્રવેશ કર તો જ આ પુસ્તક લખવાની મારી નેમ હું કાંઇક અંશે સફળ થયેલ સમજીશ. તથાસ્તુ

લેહરશાંક ભાવનાને હાંકી કાઢી હૃદયની શુદ્ધતાને તાર બેડી છેવટનું માફું આ કથન સત્ય માની જા કે, આ પુસ્તકમાંનું લખાણ અથવા તો લખાણનો પ્રત્યેક શબ્દ કોઇને ઉદ્દેશી અથવા કોઈ ભવ્ય જીવ અથવા મારા બંધુ, બેહેન ઉપર કટાક્ષ અથવા તેની અપકીર્તિ કરવા અથવા માનભંગ કરવા લખાયેલો નથી; પણ લેખકની જમ જ્યોત્સના પ્રદીપ્ત કરવા તથા મારા બેહેન અને બંધુઓ સત્યને ધારણ કરી ઇચ્છીત વસ્તુની સરળતાથી પ્રાપ્તિ કરી શકે, અને સામાજિક સુખ મેળવી મોક્ષગામી થઇ શકે; તેજ આશયે લખાયેલ છે. જેથી સમદ્રષ્ટી રાખી કોષાગ્નિને આ પુસ્તકમાં સારરૂપે મળતા ચિત્ત જળથી શાન્ત કરવામાં આવે, એજ મારી નમ્ર વીન'તી છે. અસ્તુ:

ૐ જ્ઞાન્તિ: ! જ્ઞાન્તિ: !! જ્ઞાન્તિ: !!!

આત્માનુભવ છત્રીસી. (દુહા.)

- પરમકૃપાળુ પરમેશ્વર, પ્રથમી સદ્ગુર પાય;
તાસ પસાયે તતક્ષણે, આત્મ અનુભવ થાય. ૧
- અનંત કાળથી આચડ્યો, જાનવિના ભગવાન;
અજ્ઞાનમાં અવરાઈને, ન જોત્યું શુદ્ધી જ્ઞાન. ૨
- પુદ્ગલીક સુખમાં પડ્યતા, વેગે દુઃખ વહંત;
આર ગતિનાં યોગાનમાં, કાઢતો કાળ અનંત. ૩
- નિર્જોદ સ્થાવરે નિરખજે, દોષજ્ઞા વેઠ્યા દુઃખ;
છેદતા ભેદતા શબ્દથી, જરા ન પામ્યો સુખ. ૪
- ત્રિગલેંદ્રીમાં વેગથી, આળ્યો અધિકે રે પુન્ય;
તિર્યંચ નર્કનાં તાપમાં, નરવર નવ રહી નુન્ય. ૫
- ક્ષેત્રવંદના ખાર જ્યું, ભોગવી મેં ભગવંત;
આયુઃક્ષેય આહિ આવતો, આણુવા મનુષ્યમાં અંત. ૬
- ગલનાં દુઃખ યાત્રી વિના, કહો કુણુ કહંત;
કે જાણે એક આત્મા, હોય જો ઉપયોગવંત. ૭
- એમ ભોગવતા અનુદિને, કરતા કર્મને દૂર;
મનુષ્યમાં મોજ માણતો, પ્રગટયે પૂન્ય અંકૂર. ૮
- યોવન વયમાં આવતા, બૂદ્યો ચૈતન જ્ઞાન;
પ્રવૃત્તિ નારીનાં પાસથી, ઉરમાં પ્રગટ્યું અજ્ઞાન. ૯
- પ્રવૃત્તિ નારીયે પ્રસન્ન્યા, સુતાસુત અનેક;
મદ્ મસ્જર મોહ માનથી, કુમતિએ કાઢ્યો વિવેક. ૧૦
- તૃષ્ણા પૂરમાં તણાવતો, બૂદ્યો સહજાત્મ સ્વરૂપ;
અનેક જન્મે આપદા, ભોગવતો ભવી કુપ. ૧૧
- છલ્લ કપટ છાનાં કરી, દિલમાં ન ધરી દાઝ;

તત્વ સ્વરૂપને ત્યાગીને, ખસુસ પ્રગટાવી ખાઝ.	૧૨
શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણવા, લાંપટ ધરી તેં લાજ;	
દેહી મમતમાં કુળીને, બગાડ્યા બહુલા કાજ.	૧૩
કુમતિ કુટીલે માલતા, મળીયા મનુષ્યે મુનીરાય;	
શાસ્ત્ર બૌદ્ધ સુણાવતા, આનંદ અંગમા આશ.	૧૪
પુદ્ગલ સુખને પામવા, પામવા સુર સુખ સાર;	
અનુભવ વિનાએ થયો, આ લોકે અણુગાર.	૧૫
વૈરાગ્ય વિષુ વિશ્વ તણ, સંયમ લહી કર્યો ત્યાગ;	
સપ્તે ઉતારી ભલં કાંચળી, તોપણ કહેવાય નાગ.	૧૬
આંશા તૃણારૂપ અગ્નિનો, કુટીલે બનાવ્યો કુંડ;	
બાહ્ય મુંડનથી શું થયું, અંતર આત્માને મુંડ.	૧૭
સમ્યક્ત્વ વિના સુરથી, જ્ઞાને રહ્યો બહુ ગાજ;	
વ્યવહાર ચરિત્રે વેગથી, તપનો તપ બહુ બાજ.	૧૮
વિષય કષાયને વેગથી, કીધા ન કર્મ ઉપશાંત;	
પ્રમાદને પાસે પડી, અજ્ઞાનમાં અવરાંત.	૧૯
સ્વયુષ્ય બૂલી સાધુએ, પુદ્ગલપર ધરી પ્રીત;	
પુસ્તક ચેલાનાં પ્રેમમાં, રાખી ન સયમ રીત.	૨૦
અદ્ય ક્રિયાનાં ભેદમાં, બોલતા રાખે બહુ ભર્મ;	
વાડો જમાવી વેગશું, દમકર્મા તણ શુદ્ધ ધર્મ.	૨૧
અંતર વૈર વધારીને, માનતો સંયમ સાર;	
વ્યવહાર વેગે બતાવવા, આશાએ પાલે આચાર.	૨૨
દ્રવ્ય લિંગે ગતી દેવની, પામ્યો ન પ્રીવેગે પાર;	
દેવ સુખ ભોગવી દાનવે, આવ્યો ન અંત લગાર.	૨૩
બ્યવહાર શુદ્ધ વિના અરે, નિશ્ચે ન ક્રિયા થાય;	
નિશ્ચેવિના બહુતર બાણી, ક્રિયાયે કર્મ બંધાય.	૨૪

- નિશ્ચે સમ્યક શુદ્ધ નાણુરી, બાધે ન આત્મા બંધ;
નહિ તો નયનવિના જીવા, કરતો કેવા બંધ. ૨૫
- વ્યવહાર શુદ્ધથી આત્મા, કરે ક્રિયા વૃત્ત જોડ;
તે થાય શિવસુખનો ધણી, બાધે ન નવીન દેહ. ૨૬
- ઉપગોગે શુદ્ધાત્મા, આરાધે આત્મિક મર્મ;
તે ત્રણે લોકનો ધણી, થતા વરે શિવ ધર્મ. ૨૭
- અચાન નિમિરતે તોડવા, ગૃહણુ કર નિજ રૂપ;
મચ્છ ભેદો જોષ ગુણી, ચેતને કહુ ચિદુપ. ૨૮
- જ્યાંલગી આત્મા ચિતો નહિ, ત્યાંલગી સાધના એહ;
ખરે દહું ખોટી સહુ, બુલી જન સર્વે તું તેહ. ૨૯
- મીથુ તુલ્ય માનવ દેહ આ, પાંચી પૂન્ય પસાય;
રત્નત્રયને રાખમા, કેમ રાજે રણુમાય. ૩૦
- સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા, નિર્મળ નિર્મનંદ;
પિંજર તોડી પ્રેમથી, પાંચ્ય તું પરમાનંદ. ૩૧
- કર્મ બંધનને કાપતા, ભવીને પ્રગટે જ્ઞાન;
સુહર્ષભ બોધી સુખે મહે, અનુભવ આત્મિક જ્ઞાન. ૩૨
- દ્રવ્ય લિંગે દુનિયા વિષે, આપ્યો મેં બોધ અપાર;
વ્યવહારીક વ્યાખ્યાનથી, જગમાં થવા જ્યકાર. ૩૩
- પણુ અનુભવ આબો નહિ, આબું ન આત્મિકજ્ઞાન;
અવલોકતા અંતર વિષે, ભવિ મુજ પ્રગટયું જ્ઞાન. ૩૪
- આત્મજ્યોત જગાવતા, મનમાં ખુશી મણિલાલ;
મૂળ નામ મૂકી પર, અપર નામને આલ. ૩૫
- સંવત ઓગણી સત્યોતેરે, વૈશાખ માસની માય;
આનંદધન નામ આપતા, સુમતિએ સુખ પાય. ૩૬

સમાપ્ત.

મુની મહારાજ ઓ
વિચારેન
પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વા
“ આ

“ પતિત થતા નું

પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામી

“ જૈનોને કયા આલં

આ બે મણકા થોડા વખ

“ આદર્શ જૈન ” માં ૧
સ્થિતિનું અવલોકન, ગચ્છ અને
વાદથી થતી સમાજની હાની અને
સાધનો વિગેરે વિષયોનો સમાવેશ

“ જૈનોને કયા આલંબન

આ પુસ્તકમાં આલંબન એટલે શું ?

સગવાને ફરમાવ્યું છે, આલંબનનાં સ
વિદ્વાનોનાં અભિપ્રાયો, શાસ્ત્રાનુસાર

આત્માનું આલંબન જ શ્રેયસ્કર છે, બ.

શ્રવણું સ્થાન છે, વિગેરે બાબતો શાસ્ત્ર
વામાં આવી છે.

મગવલાલ મોતી
મુંબાઈ

સ્થો !

તરફ લાંબાવશે કે ?

૧૭, અને તેની કીમત સમજી,
લયથી અને એક નાઈટ સફૂલ
તુ ને ખાતે એક સ્થાયી મકાન
નમાવે તેની કફેડી સ્થિતી મેં.
જ્યનો પોતાનો હિદાર હસતી આ
આ માતાને પગલર રવા

૫૨૧-દોરણ માટે લખો—

શેપર્ડ મણીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

સેક્રેટરી,—“ નાઈટ સફૂલ. ”

વડવાણ કુંભ.
